

Eindrapport

Onderzoek leermiddelenbeleid 2011

Stand van zaken eerste tranche scholen (project 2009)

Colofon

Deze CPS publicatie is tot stand gekomen in opdracht van het Ministerie van OCW met medewerking van de VO-raad in het kader van een het R&D project 2011 "Onderzoek leermiddelenbeleidsplannen". De onderzoekers en auteurs zijn Teun van der Sluijs en Bert Moonen. Alle scholen en gesprekspartners worden hartelijk bedankt voor hun bijdrage aan dit onderzoek.

*Copyright CPS Onderwijsontwikkeling en advies
Januari 2012*

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	4
2.	Theoretisch kader	5
3.	Opzet van het onderzoek	9
4.	Resultaten vragenlijst leermiddelenbeleid	10
5.	Resultaten interviews leermiddelenbeleid	24
6.	Vergelijkingen met eerder uitgevoerde onderzoeken	39
7.	Conclusies, aanbevelingen en handreikingen voor scholen	46
	Geraadpleegde literatuur	48
	Bijlage 1: Online vragenlijst	49
	Bijlage 2: Interviewleidraad	50

1. Inleiding

In 2009 hebben 33 scholen een leermiddelenbeleidsplan opgesteld onder begeleiding van en in het kader van het leermiddelenbeleidsplannen project van de VO-raad. Veel van deze scholen hebben toen meegewerkt aan een inventarisatie van het leermiddelenbeleid in het voortgezet onderwijs. De bijdrage en de interpretatie van deze informatie is gedocumenteerd in "De Kwesties" uitgebracht door de VO-raad.

In 2011 is onderzocht op welke wijze er twee jaar na dato invulling gegeven wordt aan de implementatie, de inzet én toepasbaarheid van het leermiddelenbeleidsplan. De scholen uit het project van 2009 is gevraagd een online vragenlijst in te vullen. Vervolgens zijn een vijftal scholen bezocht waarbij meer in detail gesproken is over het huidige leermiddelenbeleid, of ze hiermee op de geplande koers liggen en of er in vergelijking met 2009 aanpassingen hebben plaatsgevonden. De resultaten van het 2011 onderzoek worden in deze rapportage beschreven.

Daarnaast is een vergelijking gemaakt met de onderstaande drie eerder uitgevoerde metingen.

- Vergelijking met de oorspronkelijke leermiddelenbeleid(splannen) van de in dit onderzoek ondervraagde 33 eerste tranche scholen. De resultaten van dit onderzoek zijn in december 2009 beschreven in de publicatie van de VO-raad *De Kwestie nummer 1: Leermiddelenbeleid*. Deze eerste tranche scholen hebben in 2009 onder begeleiding van de VO-raad hun leermiddelenbeleidsplan opgesteld.
- Vergelijking met de leermiddelenbeleid(splannen) van de (220) tweede tranche scholen. De uitkomsten van het onderzoek dat onder deze scholen is gedaan, is beschreven in de in mei 2011 verschenen publicatie van VO-raad *De Kwestie nummer 4: Leermiddelenbeleid voor iedere school*. Deze tweede tranche scholen namen in 2010 aan het project van de VO-raad deel.

Deze publicatie is als volgt opgebouwd. In hoofdstuk 2 wordt het theoretisch kader toegelicht, gevolgd door een korte beschrijving van de opzet van het onderzoek en de onderzoeksvragen in hoofdstuk 3. De resultaten van het onderzoek naar de huidige stand van zaken van de 33 eerste tranche scholen wordt beschreven in hoofdstuk 4 (resultaten online vragenlijst) en hoofdstuk 5 (resultaten verdiepende interviews). De vergelijking van dit onderzoek met de eerder uitgevoerde onderzoeken wordt toegelicht in hoofdstuk 6, gevolgd door de conclusies, aanbevelingen en handreikingen voor scholen in hoofdstuk 7.

2. Theoretisch kader

In de VO-investeringsagenda 2011-2015 "Ruimte voor ieders talent" stelt dat het onderwijs te maken heeft met een leerlingpopulatie die in toenemende mate complex en heterogeen van samenstelling is. Bevorderen van de maximale ontwikkeling en benutting van cognitief talent worden in de Hoofdlijnenbrief 2011-2012 dan ook als bestaande strategische kern genoemd. Om dit te kunnen realiseren is flexibiliteit in het onderwijs(aanbod) en een herziening van het leermiddelenbeleid nodig. De VO-investeringsagenda noemt daarbij VO-content als een focus (Reiber, in MesoFocus, 2010a).

Naast stimulans vanuit het ministerie wordt vooral binnen het voortgezet onderwijs en de BVE-sector door de sectororganisaties zelf veel aandacht besteed aan (meer) inzet van ICT en digitale leermiddelen. De VO-raad heeft in september 2008 hiertoe het Innovatieplatform-VO (IP-VO) opgericht. Het platform streeft naar meer digitaal onderwijs voor leerlingen, het tegengaan van het docententekort en het uitdagender maken van het beroep van docent. Het platform is momenteel onder andere actief met het opzetten van een landelijke open leermaterialenbank (VO-content, toegankelijk via en onderdeel van Wikiwijs). Hieraan gerelateerd is door de VO-raad in 2009 het project Leermiddelenbeleid gestart. Zuylen (in MesoConsult, 2010b) stelt dat leermiddelenbeleid er in de essentie op neer komt dat scholen er voor zorgen dat iedere leerling het beste leer materiaal krijgt tegen de beste prijs. Scholen kunnen dus onder andere zelf bepalen welk materiaal nodig is, wat het mag kosten, wie het vervaardigt of levert (Drost, in MesoConsult, 2010a). De ontwikkeling is dat steeds meer scholen specifiek aandacht besteden aan leermiddelen. Eind 2010 hebben ruim 200 scholen een leermiddelenbeleidsplan opgesteld.

Onderdeel van het leermiddelenbeleid is de mate waarin een school nu en in de toekomst gebruikt maakt van andere materialen dan de (folio) materialen van de educatieve uitgeverij en/of gebruikt maakt van andere (digitale) leermiddelen zoals die te vinden zijn op de VO-content databank. Le Grand (in MesoConsult, 2010b, 2010b) stelt de diversiteit in leermiddelen een grote vlucht zal nemen en dat de fase van met name aanvullend gebruik van leermiddelen vooraf zal en moet gaan aan de inzet van leermiddelen die geheel kerndoeldekking en daarmee vervangend (voor traditionele lesmethoden) zijn. Over enige tijd zijn op de VO-content leermiddelen databank voldoende kerndoel dekkende materialen beschikbaar. Om dit te bereiken werkt VO-content, zo schetst Le Grand, met name samen met aanbieders van samenhangende collecties digitaal materiaal.

Verder sluit dit project aan bij de nieuwe focus in de hoofdlijnenbrief. Hierin worden kenmerken van leerprocessen en leeromgevingen waarin jongeren binnen of gekoppeld aan het bestaande programma effectief werken aan de ontwikkeling van hun - onderscheiden - sociaal kapitaal beschreven. Tot slot noemen we hierbij de aansluiting op de nieuwe focus van de programmalijn bij de vraag op welke wijze een school de visie op de inzet van leermiddelenbeleid kan integreren in de algehele visie op onderwijs of deze onderwijsvisie door het leermiddelenbeleid totaal zal worden herzien, waarbij wordt uitgegaan van meer flexibiliteit (in het aanbod) voor leerlingen.

Wijnen en Zuylen (in MesoConsult, 2010b) geven aan dat nagenoeg alle programma's in het voortgezet onderwijs vorm krijgen op basis van onderwijsmethoden die door de educatieve uitgeverijen worden aangeboden. Echter leer materialen dienen het leren te ondersteunen en niet te bepalen (Simons, in MesoConsult, 2010a). Van den Akker en de Vries (in MesoConsult, 2010a) noemen dat ruim 80% van de leraren in het basis- en voortgezet onderwijs een lesmethode als voornaamste leermiddel gebruikt. Wijnen en Zuylen stellen vervolgens dat tot nu toe terecht geconstateerd kan worden dat de onderwijsmethode de ruggengraat van de leerweg is, met doorgaans uniforme theorie- en werkboeken, die weer leiden tot doorgaans uniforme programma's voor klassen en die vormgeven aan het onderwijzen door de docent. Dit zou over enige tijd tot het verleden gaan behoren, want volgens Wijnen en Zuylen zit er een belangrijke onderwijsvernieuwing aan te

komen, aangezien een bredere variëteit aan leermateriaalgebruik een grotere variatie aan leerwegen en ook meer maatwerk voor leerlingen mogelijk kan maken. Hierdoor kan enigszins in de buurt worden gekomen van datgene wat vanuit leerperspectief wenselijk is, namelijk iedere leerling een eigen leerlijn. De wijziging in de bepaling van de onderwijstijd van de plusminus 1000 contacturen die leerlingen jaarlijks moeten realiseren "onder toezicht" van een docent, naar "onder verantwoordelijkheid" van een docent, geeft ruimere mogelijkheden in het realiseren van meer maatwerk voor leerlingen. Een accentverschuiving van het onderwijzen naar (het begeleiden van) het leren is hierbij wenselijk (Wijnen en Zuylen, *in* MesoConsult, 2010b), waarbij met name leren-door-doen gedegen aandacht moet krijgen. De inzet van leermiddelen dient aan deze wensen tegemoet te komen. Leermiddelenbeleid wordt derhalve voor scholen steeds belangrijker (o.a. Zuijlen, *in* MesoConsult, 2010a). Zuijlen stelt dat het speelveld verandert en open ligt voor scholen om leermiddelengebruik anders te positioneren en kwaliteitsverbetering van het onderwijs te realiseren. De behoefte aan maatwerk in leermiddelen, aan digitaal leermateriaal, of een specifiek schooleigen curriculum leidt binnen scholen tot een bezinning op hun leermiddelenbeleid.

Dit klinkt veelbelovend, maar in de praktijk blijkt er toch een aantal remmende factoren te bestaan. Zo concludeert Kennisnet in hun jaarlijkse monitor op basis van de tegenvallende hoeveelheid ICT gebruik in het onderwijs dat de aansluiting van het voortgezet onderwijs op de digitale leefwereld van tieners beperkt blijft. Wanneer de trend van de laatste tien jaar zich voortzet, duurt het nog tien tot vijftien jaar voordat alle VO-docenten digitale leermiddelen (zoals onder andere te vinden op de leermiddelendatabank VO-content) gebruiken in hun lessen. Docenten hebben overigens een ander beeld. Uit de jaarlijkse Leermiddelen monitor wordt duidelijk dat docenten, kijkend naar de nabije toekomst, verwachten dat over vijf jaar het aandeel digitale leermiddelen groter zal zijn en het aandeel methoden kleiner (SLO, 2008, 2011).

In het rapport *Leerlijnen in de praktijk* (te vinden op de website van Kennisnet) is te lezen dat een deel van de leraren wil kunnen variëren op het standaardpakket aan leermateriaal dat zij met hun leerlingen gebruiken. Er is inmiddels genoeg digitaal leermateriaal beschikbaar, zoals bekend uit de inventarisatie digitaal leermateriaal. Maar vaak blijkt dat leraren het materiaal niet kunnen vinden, ze vinden het materiaal niet bruikbaar of de samenhang ontbreekt. Dit leidt automatisch tot een andere remmende factor die frequent wordt genoemd, namelijk dat docenten te weinig tijd blijken te hebben om (met ICT) voldoende onderwijsarrangementen te ontwikkelen. Naast de beschikbare tijd speelt de complexiteit ook een belemmerende rol. Docenten vinden het zelf maken van leermiddelen moeilijker dan het selecteren en combineren van leermiddelen. Om deze barrières te lijf te gaan heeft het IP-VO de VO-content databank als onderdeel van Wikiwijs opgezet. Op deze databank kan juist vanuit de kracht van samenwerking op relatief korte termijn voldoende leermiddelen ontwikkeld worden.

Een mogelijke oplossing voor bovengenoemde problemen is dat door het bundelen van de ontwikkelkracht binnen afzienbare tijd al voldoende leermiddelen beschikbaar zullen zijn voor het onderwijs om als additioneel of vervangend gebruik te fungeren als alternatief voor de bestaande folio lesmethoden van de educatieve uitgeverij. Een realistische kijk op de mate waarop leidinggevend leraren nu faciliteren leert dan slechts een beperkt percentage leraren gefaciliteerd wordt in het ontwikkelen van lesmateriaal. De verwachtingen voor 2015 laten wel een groei zien. Leermiddelenmonitor 2010-2011 (SLO, 2011).

Echter een individuele docent start niet zomaar met het vervangen van bestaande lesmethoden door digitaal leermateriaal. Hij/zij wil hierin gesteund worden door de schoolleiding. Deze schoolleiding is, met name sinds de leermiddelen onderdeel zijn van de lumpsum van de scholen, steeds meer betrokken bij leermiddelen en het daarbij behorende leermiddelenbeleid (Reiber *in* MesoConsult, 2010a). Dat het beeld van leidinggevend ten aanzien van het zelf ontwikkelen en arrangeren van lesmateriaal afwijkt van het beeld dat leraren hebben van hun "eigen" materiaal wordt duidelijk in de Leermiddelenmonitor 2010-2011 (SLO, 2011). Een aantal scholen loopt voorop in de ontwikkelingen. Via het Programma Leermiddelenbeleid van de VO-raad is onderzocht hoe op 33 scholen via leermiddelenbeleid vorm is gegeven aan het bieden van maatwerk voor de

leerling door een meer schooleigen curriculum en meer inzet van ICT (VO-raad, 2010a) en wat de gevolgen zijn voor de docenten hierbij.

Om tot een werkelijke vernieuwing van het onderwijs te komen is het belangrijk dat docenten betrokken worden bij het bepalen van de visie op onderwijs en de visie op leermiddelen (Kennisnet, 2010). In het eindrapport Programma leermiddelenbeleid 2010 is beschreven dat de onderwijsvisie bij alle scholen aan de basis staat van leermiddelenbeleid (VO-raad, 2010b). De inzet van leermiddelen dient aan te sluiten op de onderwijsvisie en/of voor de vormgeving ervan kansen te creëren. Om dit alles in de praktijk te toetsen wordt door de SLO jaarlijks de leermiddelenbeleidsplannen van een groot aantal scholen bestudeerd en beschreven in het eindrapport Programma Leermiddelenbeleid. Hieruit blijkt dat de programma's van eisen voor leermateriaal verschillende functies gaan vervullen, waaronder het controleren of de in gebruik zijnde leermiddelen aansluiten bij de onderwijsvisie (Eindrapport VO-raad, 2010b).

Hetzelfde wordt geconstateerd in het project Leermiddelenbeleid waarin scholen een leermiddelenbeleidsplan hebben opgesteld en de ervaringen op het gebied van het leermiddelenbeleid van de eerste 33 deelnemende scholen in kaart zijn gebracht (VO-raad, 2010a). Hieruit bleek onder andere dat de helft van de docenten vindt dat zij betrokken dient te worden bij het leermiddelenbeleid, ongeveer 70% van de docenten van oordeel is dat er leermiddelenbeleid op de school dient te zijn en bijna alle docenten noemen een goed leermiddelenbeleid de basis voor het vormgeven van goed onderwijs. Uit de leermiddelenmonitor blijkt dat docenten verwachten in de toekomst meer gebruik te gaan maken van niet-methode gebonden materiaal. Deze ontwikkeling benadrukt het belang van een leermiddelendatabank zoals VO-content.

Alleen het betrekken van docenten bij het leermiddelenbeleid is echter onvoldoende. Er zijn meer voorwaarden waaraan voldaan moet worden, wil het onderwijs echt veranderen. Wat noemen docenten bijvoorbeeld goed onderwijs? Bij veel docenten speelt kennisoverdracht een grotere rol dan kennisconstructie. Ook in de toekomst blijft kennisoverdracht van belang. Tegelijkertijd willen docenten vaker onderwijs geven volgens kennisconstructie. Veel lesmethoden sluiten hierbij niet of onvoldoende aan. Vandaar dat veel scholen de behoefte hebben aan een meer schooleigen curriculum. Om dit te kunnen realiseren stellen zij beleid op ten aanzien van leermiddelen (bijvoorbeeld de 33 scholen die deelnemen aan het Programma Leermiddelenbeleid van de VO-raad). Een meer flexibele inzet van leermiddelen is volgens docenten en management een belangrijk hulpmiddel om het toekomstig onderwijs vorm te geven.

In de bestudeerde leermiddelenbeleidsplannen blijken de verwachtingen ten aanzien van digitale leermiddelen groot. Algemeen is de verwachting dat digitale leermiddelen leiden tot:

- activerende didactiek;
- individualisering;
- betere aansluiting bij de leer- en leefwereld van leerlingen, waardoor leerlingen meer gemotiveerd zijn en waardoor ze vervolgens effectiever leren;
- grote(re) variatie, met name door het verwachte aanbod van Wikiwijs en VO-content en het nieuwe aanbod van educatieve uitgevers (VO-raad, 2010b).

Door een grotere variatie en meer flexibele mogelijkheden van leermiddelen kunnen docenten vaker en eenvoudige switchen tussen kennisoverdracht en kennisconstructie. Hierdoor ervaren docenten duidelijke voordelen bij de inzet van dergelijke leermiddelen. Het ervaren van voordelen is belangrijk voor docenten. Moonen en Moonen (2009) stellen in hun essay in de Kennisnet bundel "Hier heb ik niets aan" dat een docent alleen dan opbrengsten ervaart in zijn/haar professionele praktijk als het beschikbare digitale leermateriaal de mogelijkheid biedt tot:

- het verwerven van *tijdwinst* bij het uitvoeren van zijn/haar reguliere taak

- het bijdragen aan zijn/haar professionele ontwikkeling (bijvoorbeeld via het downloaden van lesplannen, of het raadplegen van vakgebonden bronmateriaal via internet); oftewel *didactische en vakinhoudelijke verrijking*
- het in staat stellen om de *motivatie van leerlingen* te vergroten (door meer realistische taken, grotere variatie aan didactische werkvormen, toename aan actualiteitswaarde, etc.)
- het in staat stellen om *directe en gerichte hulp te bieden aan speciale categorieën leerlingen*, bijvoorbeeld leerlingen die omwille van beperkte begaafdheid of ziekte een achterstand hebben, of om leerlingen die omwille van hoge begaafdheid extra leerstof willen doornemen
- het in staat stellen de *leerresultaten van de leerlingen* te doen toenemen
- het in staat stellen om de computer te gebruiken om gerichte diensten aan te leveren in de logistieke aspecten van zijn/haar taak (bijvoorbeeld registreren en bijhouden van puntenscores, organiseren en managen van lessen en lesonderdelen, gebruik maken van netwerken voor informatieverzameling en communicatie, gebruik van digibord, enz.); oftewel *logistieke verbetering*. Zie ook Leermiddelenmonitor 2010-2011 (SLO, 2011)

3. Opzet van het onderzoek

Het doel van het onderzoek was in kaart te brengen wat de stand van zaken was betreffende het leermiddelenbeleid op scholen uit de eerste tranche (2009) van het project Leermiddelenbeleidsplannen van de VO-raad. Daarnaast is gekeken of en hoe de plannen en de uitvoering van het leermiddelenbeleid op deze eerste tranche scholen verschillend is met die op scholen uit de tweede tranche van het project (2010).

Om dit te kunnen bepalen zijn de onderstaande onderzoeksvragen onderzocht:

- Wat is de stand van zaken op het gebied van leermiddelen(beleid) op de eerste tranche scholen uit 2009?
- Verloopt de uitvoering van het leermiddelenbeleid zoals gepland, of zijn er aanpassingen verricht?
- Hoe zien deze eventuele aanpassingen er uit en waarom zijn zij doorgevoerd?
- Hoe verhoudt de uitvoering van het leermiddelenbeleid op de eerste tranche scholen zich in verhouding tot het leermiddelenbeleid op de tweede tranche scholen?

Via het opstellen van een online vragenlijst en het afnemen van een aantal verdiepende interviews is in kaart gebracht wat de stand van zaken op de eerste tranche scholen is in 2011, oftewel twee jaar na aanvang. Bij het opstellen van de online vragenlijst is de op dat moment meest recente publicatie over de stand van zaken van het leermiddelenbeleid op 154 scholen, zoals beschreven in de Kwestie 5 (VO-raad, 2011b), als uitgangspunt genomen. De vragen die tijdens dit onderzoek aan de scholen zijn gesteld, zijn bijna integraal opgenomen in de online vragenlijst die in dit onderzoek gebruikt is. De daarop volgende interviews zijn gehouden op basis van een interviewformat dat is opgesteld uit die onderdelen waarbij bleek (onder andere na een eerste analyse van de resultaten van de online vragenlijst) dat aanvullende informatie gewenst was. De online vragenlijst en interviewleidraad zijn te vinden in bijlage 1 en bijlage 2.

De stand van zaken voor wat betreft het leermiddelenbeleid en het gebruik ervan zijn vervolgens tegen het licht gehouden ten opzichte van de leermiddelenbeleidsplannen en de daarin beschreven uitgangspunten, ambities en tijdspad, van dezelfde scholen in 2009, zoals beschreven in de Kwestie 1 (VO-raad, 2010a). De vergelijking met andere scholen (uit de tweede tranche en uit een representatieve landelijke steekproef) is gedaan aan de hand van de onderzoek rapportages die hierover verschenen zijn, te weten De Kwesties 4 (VO-raad, 2011a) en 5 (VO-raad, 2011b).

4. Resultaten vragenlijst leermiddelenbeleid

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de online vragenlijst geschetst. De uitwerking ervan vindt plaats per thema.

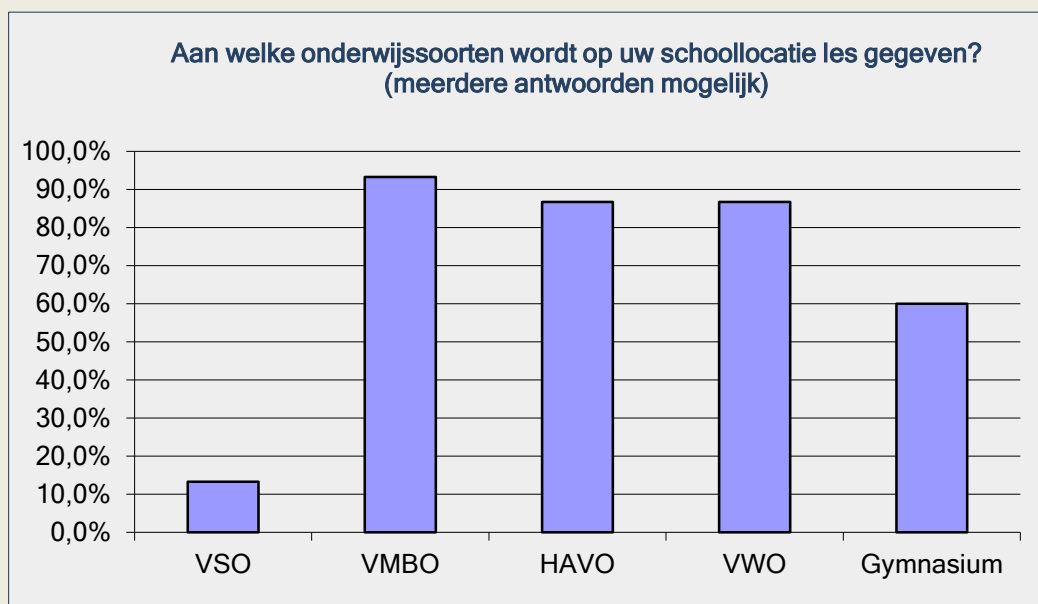
Respondenten

In totaal is aan alle 31 overgebleven scholen die in 2009 onder begeleiding van de VO-raad hun leermiddelenbeleidsplannen hebben opgesteld gevraagd de online enquête in te vullen. In totaal hebben vijftien scholen hieraan gehoor gegeven.

Van de vijftien respondenten zijn er vijf directeur/schoolleider, drie directielid/lid MT, één bestuurder en drie kwaliteitszorgmedewerker. De overige respondenten zijn hoofd financiën, hoofd ICT en planning, beleidsmedewerker onderwijsontwikkeling of coördinator leermiddelenbeleid.

Onderwijssoorten

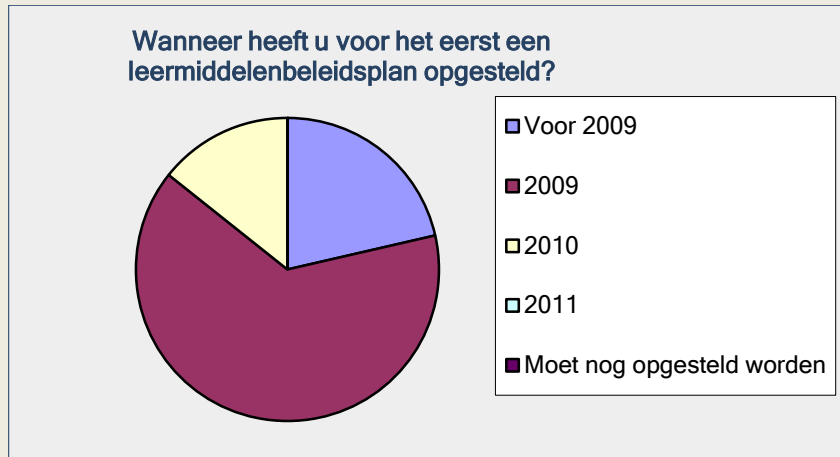
Één vragenlijst is ingevuld door een VSO school. De overige dertien respondenten zijn werkzaam op een VO school. Hiervan werd op alle dertien scholen VMBO onderwijs verzorgd, op twaalf scholen eveneens Havo/Vwo, en op acht scholen werd Gymnasium onderwijs aangeboden. Één respondent heeft deze vraag niet ingevuld.



Figuur 1: Overzicht onderwijssoorten op de schoollocatie

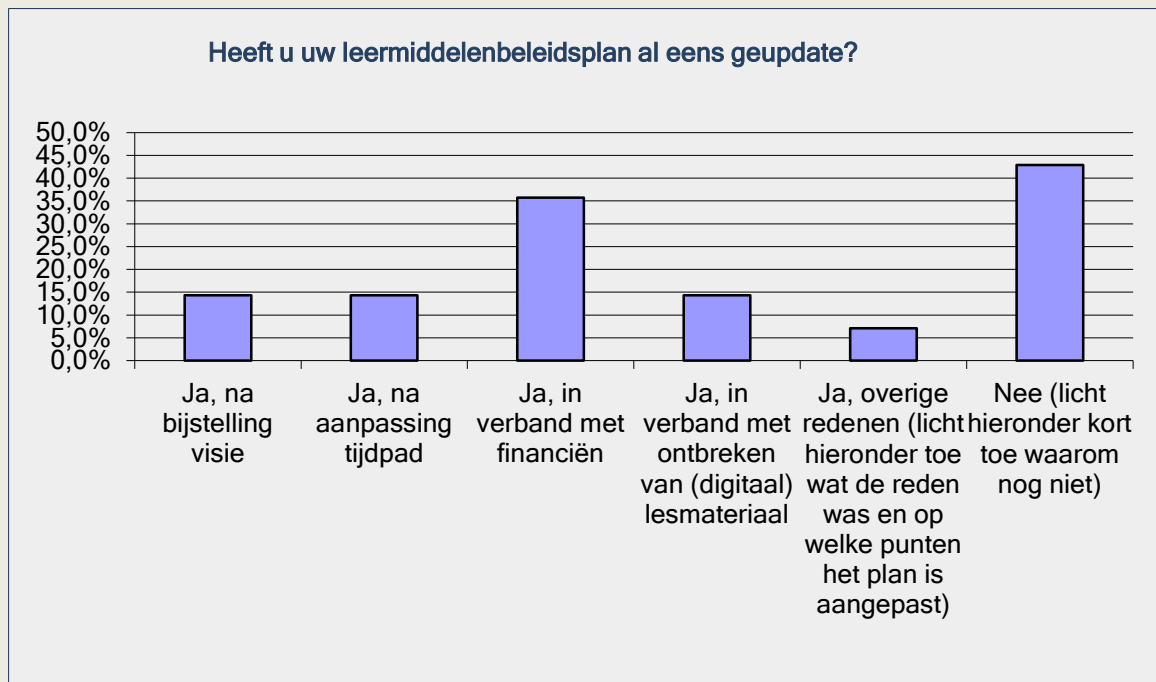
Leermiddelenbeleidsplan

Van de dertien respondenten op deze vraag hebben er twee dit al voor aanvang van het leermiddelenbeleidsplannen project van 2009 opgesteld. Negen respondenten laten weten het ten tijde van het project, dus in 2009, geschreven te hebben. De twee overige respondenten hebben het schrijfproces in 2010 afgerond.



Figuur 2: Jaar waarin eerste versie leermiddelenbeleidsplan is opgesteld

Ondertussen is het leermiddelenbeleidsplan op zeven scholen ge-update. Redenen die hiervoor telkens éénmaal gegeven worden zijn bijstelling visie, aanpassing tijdpad en het ontbreken van (digitaal) lesmateriaal. In vier scholen is het leermiddelenbeleidsplan in verband met financiën aangepast. De scholen die aangeven het plan nog niet ge-update te hebben, hebben het leermiddelenbeleid en de daarbij van toepassing zijnde updates opgenomen in het school- of jaarplan.



Figuur 3: Overzicht bijstellingen leermiddelenbeleidsplannen

Als de scholen gevraagd wordt wanneer ze verwachten de uitvoering van het plan gereed te hebben, worden jaartallen variërend van 2012 tot 2016 genoemd. Een enkeling geeft aan geen einddatum te hebben aangezien het leermiddelenbeleid een continu proces is.

Afstemming leermiddelenbeleid

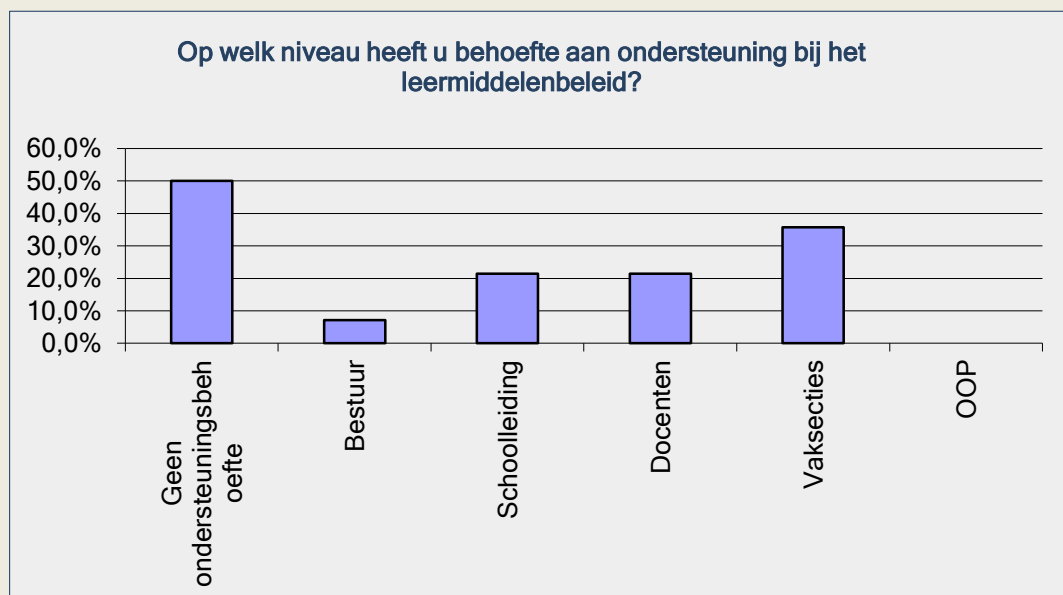
Op alle scholen is de visie op leren impliciet dan wel expliciet vertaald naar leermiddelengebruik en is een financieel beleid voor de aanschaf of ontwikkeling van leermiddelen aanwezig. Ook is het ICT-plan afgestemd op de gekozen leermiddelen. Op zeven scholen maakt de organisatie van de school een schoolbreed leermiddelenbeleid expliciet mogelijk. Op twee scholen gebeurt dit impliciet. Vier scholen laten weten dat een schoolbreed leermiddelenbeleid op dit moment niet mogelijk is.

Fase van invoering

Negen (van dertien respondenten in totaal) scholen zijn bezig met het invoeren van het leermiddelenbeleid (de laatste fase). Een zestal scholen is nog in een hieraan voorafgaande fase. Een tweetal scholen is bezig met het verzamelen van gegevens en feiten (inventarisatie van kosten, risico's en relevante gegevens), een drietal scholen bevindt zich in de besluitvormingsfase (vaststelling plan en communicatie) en een laatste school is bezig met de voorbereiding van de invoering (bespreken verantwoordelijkheden en voorbereiding werkzaamheden).

Behoefte aan ondersteuning bij het leermiddelenbeleid

Zeven scholen geven aan geen ondersteuningsbehoefte te hebben. Vijf scholen laten weten ondersteuning op het niveau van de vaksecties te kunnen gebruiken. Drie scholen op het niveau van de docenten, twee op het niveau van de schoolleiding en één op het bestuursniveau.



Figuur 4: Niveau waarop behoefte is aan ondersteuning van het leermiddelenbeleid

Knelpunten en belemmerende factoren bij de ontwikkeling en/of uitvoering

Drie scholen ervaren geen knelpunten of belemmerende factoren in relatie tot het leermiddelenbeleid. Vijf scholen vermelden dat er onvoldoende materiedeskundigheid bij de docenten aanwezig is. Vier maal wordt het ontbreken van een gezamenlijke visie op (digitale) leermiddelen als knelpunt genoemd. Even vaak wordt het niet aansluiten van het ambitieniveau van het leermiddelenbeleid op de stand van zaken in de organisatie gerapporteerd. Drie scholen noemen gebrek aan draagvlak bij de schoolleiding en/of het schoolbestuur en twee scholen noemen gebrek aan draagvlak bij docenten. Een enkeling noemt gebrek aan initiatief vanuit de schoolleiding en een tweetal scholen vermelden gebrek aan materiedeskundigheid bij de schoolleiding als knelpunt. Drie scholen geven aan dat de ontwikkelgroep onvoldoende breed samengesteld was en één school noemt het ontbreken van goede voorbeelden. Tenslotte wordt tijdsdruk en/of slechte timing door twee scholen als belemmerende factor opgegeven.

Functies van het leermiddelenbeleid

Op elf scholen geeft men aan dat leermiddelenbeleid (en ander leer materiaal) kan zorgdragen voor nieuwe soorten leerresultaten, nieuwe leerprocessen en nieuwe onderwijsvormen en dat docentrollen zullen veranderen. De scholen zien dat dit consequenties heeft voor de competentieontwikkeling van docenten. Alle scholen geven aan dat de ontwikkeling en toename van digitaal leer materiaal en de integratie van ICT- en mediabeleid een plaats opeisen in het schoolbeleid. Tien scholen noemen de andere financieringsstructuur voor leer materiaal die nieuwe kansen biedt en dwingt tot reallocatie van middelen. Maar vijf scholen geven aan dat de rol van klas/les-assistenten zal veranderen en dat dit consequenties voor de competentieontwikkeling van deze personeelsleden heeft. Acht scholen weten dit niet of geven aan dit niet zo te zien.

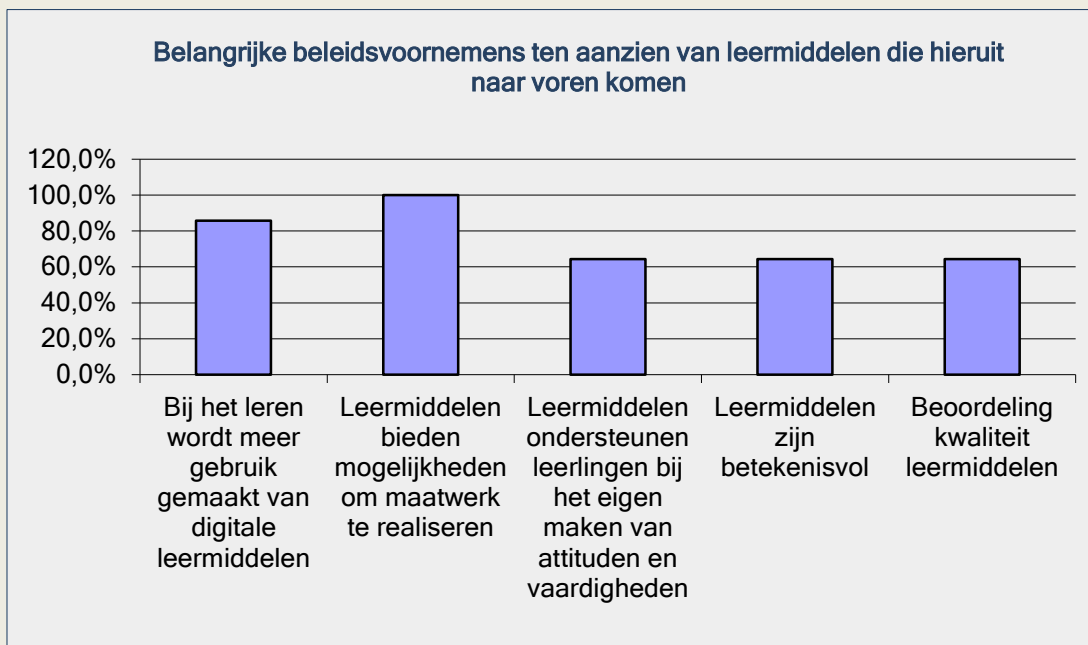
Uitgangspunten leermiddelen

De scholen is gevraagd aan te geven aan welke uitgangspunten leermiddelen moeten (gaan) voldoen. In onderstaande grafiek is te lezen hoe vaak bepaalde uitgangspunten genoemd werden.

Veelvoorkomende uitgangspunten leermiddelen	Eerste tranche scholen (2011)
Digitaal	92,3
Flexibel	84,6
Variatie / diversiteit	69,2
Contextrijk	84,6
Zelfstandigheid	76,9
Leermiddelen zijn adaptief aan leerling / docent	69,2
Samenwerken	61,5
Vaardigheden	92,3
Aansluiting leefwereld leerling	76,9
Vakoverstijgend	46,2
Aansluiting bij voorkennis	53,8
Eigen verantwoordelijkheid	46,2
Keuzevrijheid	69,2
Kennisverwerving	53,8
Betaalbaar	84,6
Mogelijkheid tot echt toepassen in de praktijk	46,2
Moet reële / haalbare doelen hebben	38,5
Probleemoplossend leren	38,5
Projectgestuurd onderwijs	38,5
Internationalisering	53,8
Onbekend	0,0

Tabel 1: Uitgangspunten leermiddelen (2011)

Gebaseerd op de uitgangspunten zoals in de grafiek hierboven genoemd, is het belangrijkste beleidsvoornemen ten aanzien van leermiddelenbeleid volgens alle scholen het bieden van mogelijkheden voor maatwerk voor de leerlingen. Ook geven alle scholen, op één na, aan dat het de bedoeling is dat bij het leren meer gebruik zal worden gemaakt van digitale leermiddelen. Andere beleidsvoornemens die regelmatig (acht of negen keer) genoemd worden door de scholen zijn het betekenisvol zijn van leermiddelen, de beoordeling van de kwaliteit van leermiddelen en het ondersteunen van leerlingen bij het eigen maken van attitudes en vaardigheden.



Figuur 5: Belangrijke beleidsvoornemens ten aanzien van leermiddelen

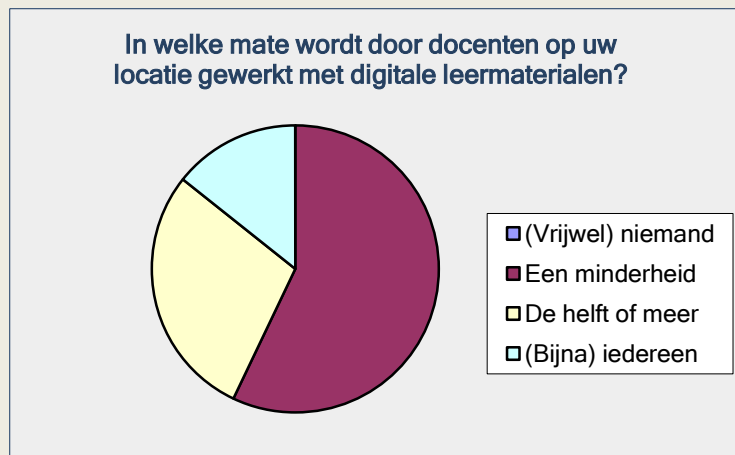
“De uitdaging wordt steeds meer om na te gaan wat we juist wél als standaard blijven aanbieden en wat we als maatwerk zien. Te lang wordt er van alles ontwikkeld zonder ook te omschreven vanuit welke basis we feitelijk zijn vertrokken. Binnen de school moet na het arrangeren aandacht worden besteed aan de kwaliteit van het gearrangeerde materiaal. De feedback die hieruit volgt levert per definitie een kritische houding op ten aanzien van het eigen werk en leidt tot een structurele verbeteringsslag.”

Twee citaten uit de vrije velden van de vragenlijst.

“Nieuw leermiddelenbeleid geeft vaksecties werkelijk mogelijkheden hun inhoudelijke verantwoordelijkheid in te vullen.”

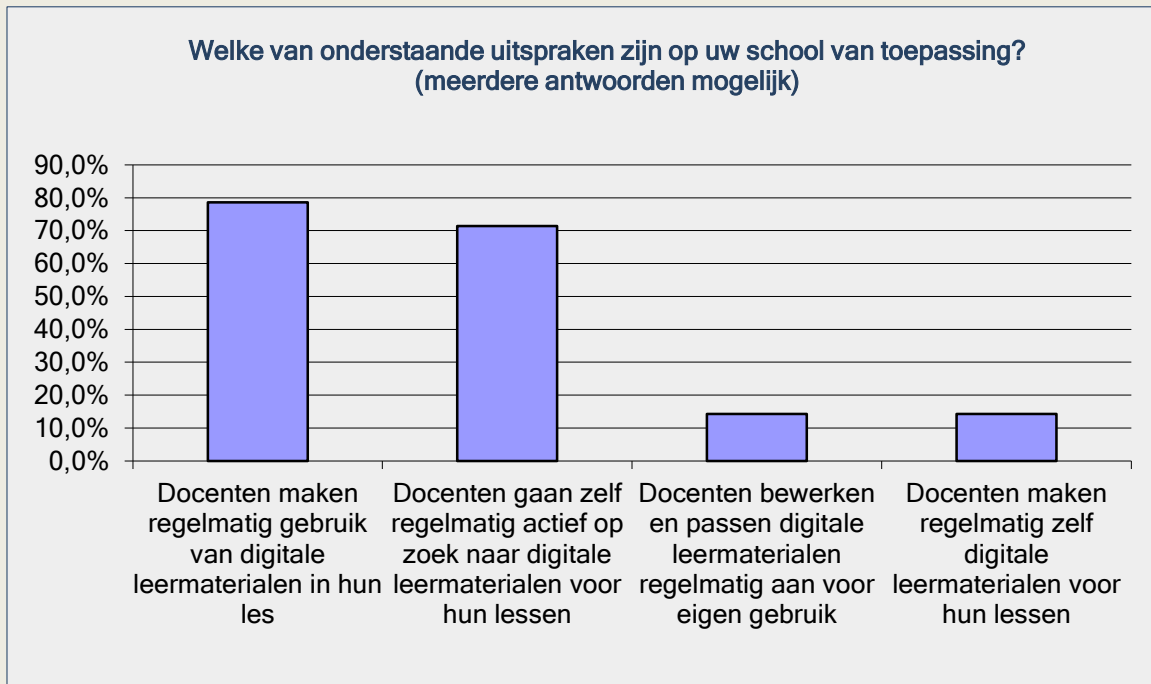
Mate van gebruik digitale leermiddelen en Wikiwijs

Op acht scholen wordt door een minderheid van de docenten gewerkt met digitale leermiddelen. Op vier scholen betreft dit de helft of meer en op één school werkt (bijna) iedereen met digitale leermiddelen.



Figuur 6: Hoeveelheid gebruik digitale leermiddelen door docenten

Het regelmatig inzetten van digitale leermiddelen en het actief er naar op zoek gaan, wordt door tien scholen genoemd. Er wordt echter maar door twee scholen aangegeven dat er door docenten ook regelmatig digitaal lesmateriaal wordt bewerkt en aangepast. Dit geldt ook voor het zelf ontwikkelen van dergelijke materialen.



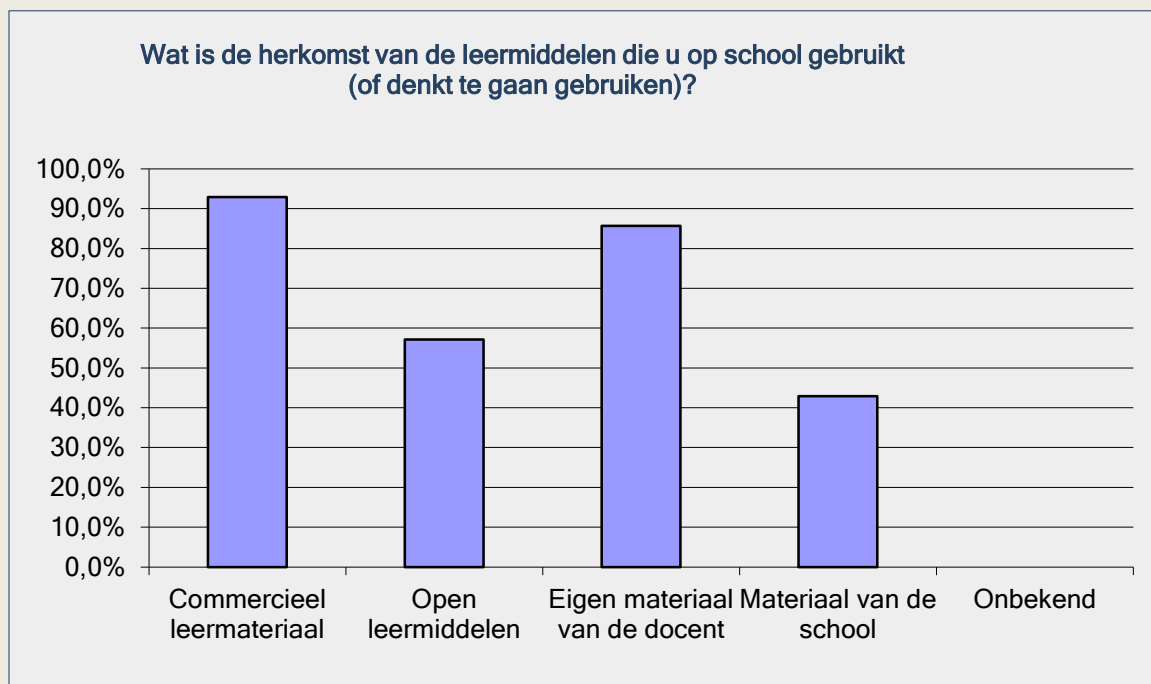
Figuur 7: Mate waarin docenten digitale leermiddelen gebruiken, arrangeren en/of ontwikkelen

Alle respondenten zijn bekend met de leermiddelendatabank Wikiwijs. Vier scholen hebben de vragen hierover beantwoord. Uit de antwoorden van deze vier scholen blijkt dat in alle gevallen Wikiwijs door docenten (vrijwel) nooit wordt gebruikt. Er worden door de beperkte groep respondenten enkele opmerkingen gemaakt over de wat matige kwaliteit van de wel goed te vinden leermiddelen op Wikiwijs. Ook had men graag meer gebruikerservaringen gezien en vindt men de beschrijving van de gebruiksmogelijkheden maar matig evenals de aantrekkelijkheid van het lesmateriaal voor leerlingen. Over het gebruiksgemak van de Wikiwijs site en de wijze waarop zelf materiaal te plaatsen is, is men over het algemeen wel positief. Belangrijke selectiecriteria zijn de aanpasbaarheid, kwaliteit en vindbaarheid van het materiaal. Dit geldt ook voor een beschrijving van de gebruiksmogelijkheden, de aantrekkelijkheid voor leerlingen en het gebruiksgemak van de site.

De scholen is gevraagd of er al (voorzichtige) effecten merkbaar zijn van de inzet van digitale leermiddelen vanuit Wikiwijs op de schoollocatie. De scholen geven aan dat de werkdruk voor docenten hoger is geworden. Opvallend is dat alle respondenten aangeven dat er geen effect is voor wat betreft de uitdagingheid van het leermateriaal voor leerlingen, hun leerprestaties en motivatie van docenten. De toename in variatie in leeractiviteiten en het bieden van maatwerk zijn een positief effect. Dit geldt ook voor de samenwerking in de school en activerende didactiek.

Herkomst leermiddelen

Alle scholen gebruiken commerciële leermiddelen of denken deze in de toekomst te gaan gebruiken. Ongeveer 85% gebruikt eigen materiaal dat ontwikkeld is door docenten. Bijna tweederde gebruikt open leermiddelen of verwacht deze te gaan gebruiken. Minder dan de helft gebruikt materiaal van de school. Samengevat, blijkt naast bestaand commercieel materiaal, het zelf ontwikkelen een behoorlijk aandeel te vervullen.



Figuur 8: (Verwachtingen ten aanzien van) herkomst leermiddelen die gebruikt worden

Bij bijna 85% van de scholen staat het geheel of gedeeltelijk zelf ontwikkelen van leermiddelen dan ook de leermiddelenagenda. Opvallend is dat ruim 60% van de scholen niet beschikt over een didactisch concept voor het gebruik van ICT-toepassingen.

Professionalisering

Op bijna alle scholen is een professionaliseringsbehoefte ontstaan op het gebied van ICT-vaardigheden. Bijna tweederde van de scholen hebben ook behoefte aan professionalisering op het vlak van curriculum- en leermaterialenontwikkeling, op het vlak van pedagogiek/didactiek en op het vlak van leerstijlen.



Figuur 9: Domeinen waarop een professionaliseringsbehoefte is ontstaan

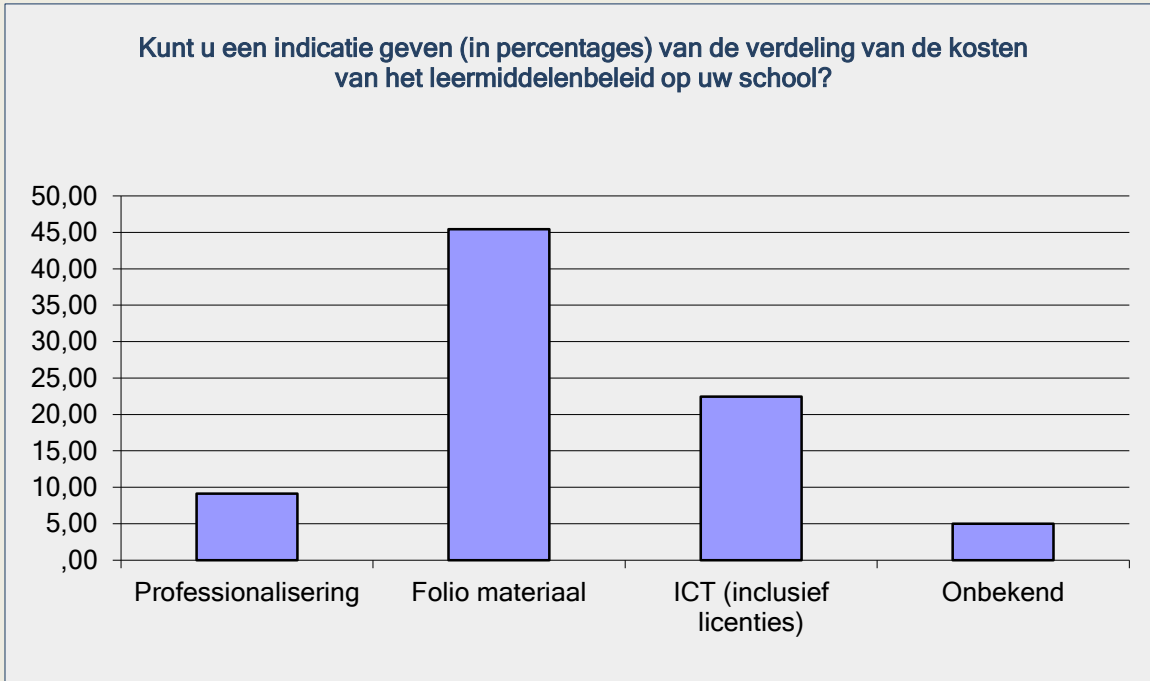
Merkbare effecten vanuit het professionaliseringsplan zijn al herkenbaar op een behoorlijk aantal scholen. De meest frequent genoemde positieve effecten zijn het gebruik van digitaal leermateriaal, taak- en/of functiedifferentiatie en variatie in leeractiviteiten. Een meermaals genoemd negatieve effect is de werkdruk voor docenten. Daarnaast is er voor veel zaken nog geen (duidelijk positief of negatief) effect merkbaar, zoals voor de uitgaven voor leermiddelen (sterk wisselend beeld), de uitdagendheid van het leermateriaal voor leerlingen, maatwerk voor leerlingen, de leerprestaties van de leerlingen, activerende didactiek, motivatie bij docenten, de realisatie van het onderwijsconcept en de samenwerking in de school. Voor wat betreft de competenties van docenten geven een aantal scholen aan geen toename te zien, anderen juist weer wel.

In driekwart van de scholen is de professionaliseringsbehoefte opgenomen in de persoonlijke plannen. Docenten moeten in bijna alle gevallen nog leren hoe (digitaal) leermateriaal te vinden, te selecteren en te beoordelen. Het werken met de ELO, bieden van leerprocesbegeleiding en het werken met een digitaal schoolbord, worden ook frequent genoemd. Slechts een kwart noemt het leren werken met de laptop of invoeren van cijfers in het schooladministratiesysteem.

In driekwart van de scholen vindt professionalisering plaats via trainingen. De helft maakt (ook) gebruik van train-the-trainer en/of good practices. Experimenteren en/of het olievlekprincipe is in ongeveer 40% van toepassing. Minder dan een derde maakt gebruik van peer feedback of het bezoeken van collega-scholen. In de meeste gevallen wordt professionalisering op school, locatie of team niveau georganiseerd.

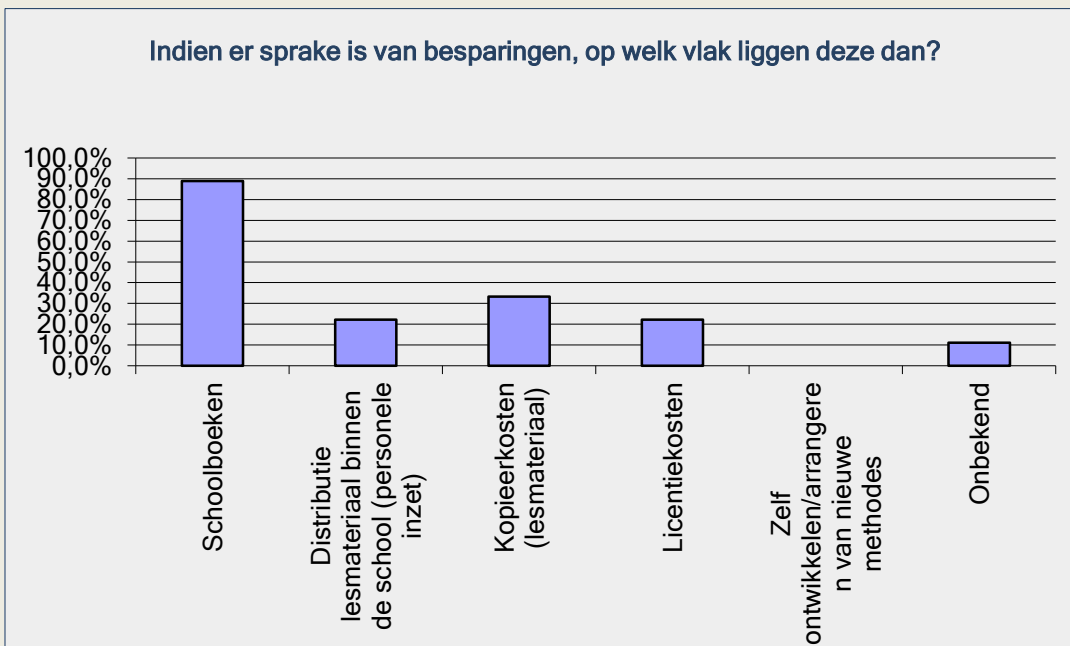
Kosten leermiddelenbeleid

Vanuit het leermiddelenbudget worden de verreweg de meeste kosten (70%) gemaakt voor de aanschaf en onderhoud van folio materiaal. Een duidelijk kleiner deel wordt besteed aan ICT en/of licenties (gemiddeld 20%) en professionalisering (gemiddeld 10%).



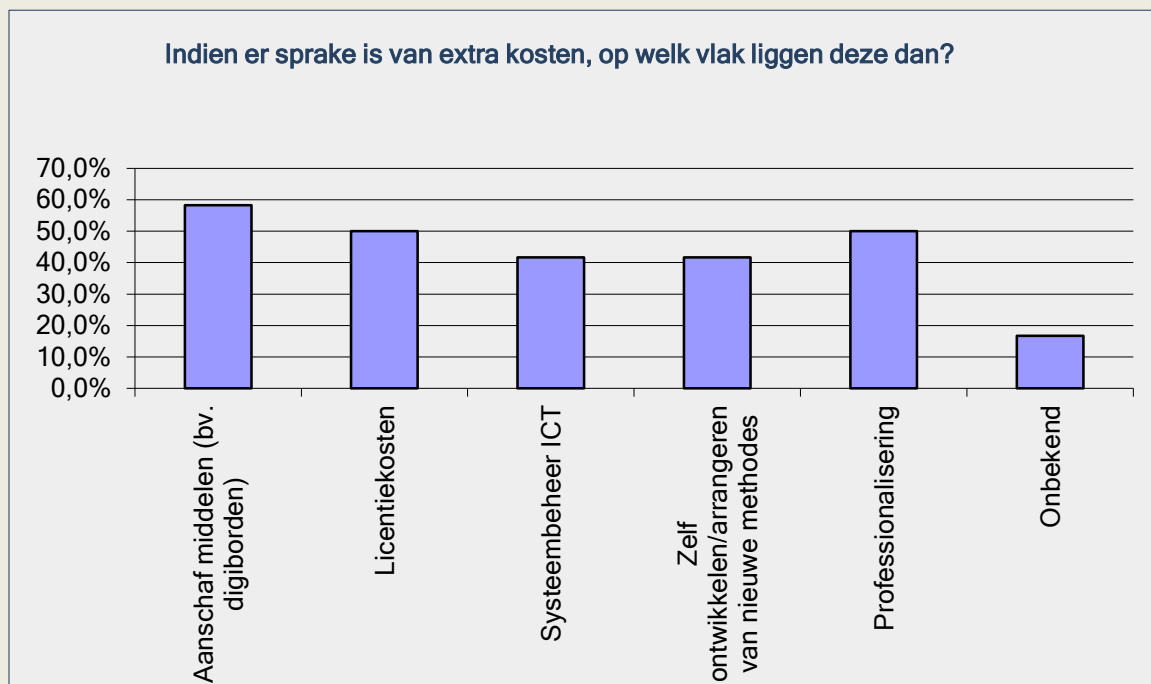
Figuur 10: Verdeling van de kosten van leermiddelenbeleid

Iets meer dan de helft van de respondenten verwacht of merkt dat leermiddelenbeleid geen geld bespaart, maar juist geld kost. De overige respondenten denken juist het tegenovergestelde. De ervaren besparingen liggen hoofdzakelijk op het vlak van schoolboeken. In (veel) mindere mate worden kopieerkosten (lesmateriaal), distributie van lesmaterialen en licentiekosten genoemd als besparing.



Figuur 11: Onderdelen waarop leermiddelenbeleid geld kan besparen

Extra kosten houden verband met het laten voldoen van leermiddelen aan het programma van eisen.

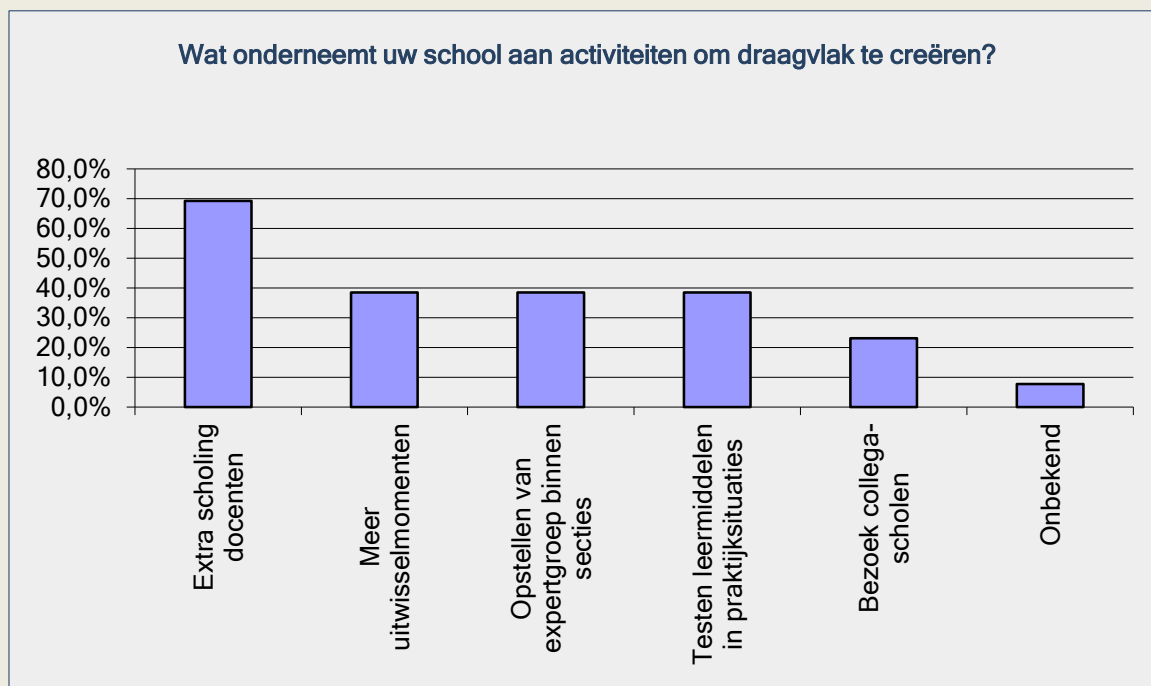


Figuur 12: Onderdelen waarop leermiddelenbeleid extra geld kan kosten

Andere zaken zoals de sturende rol van de directie en/of meer afstemming en andere besluitvorming worden in minder dan de helft van de gevallen genoemd.

Invoeren van leermiddelenbeleid

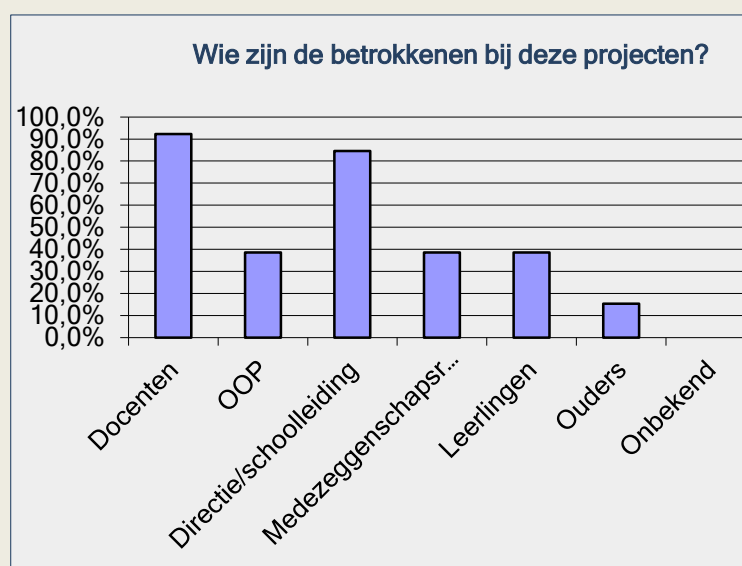
Driekwart van de scholen zorgt voor extra scholing voor de docenten teneinde draagvlak te creëren voor het leermiddelenbeleid. Andere methoden die (in minder dan de helft van de gevallen) worden genoemd zijn meer uitwisselmomenten, het opstellen van een expertgroep binnen de secties, het testen van leermiddelen in praktijksituaties en het bezoeken van collega-scholen.



Figuur 13: Activiteiten die worden ondernomen om draagvlak te creëren

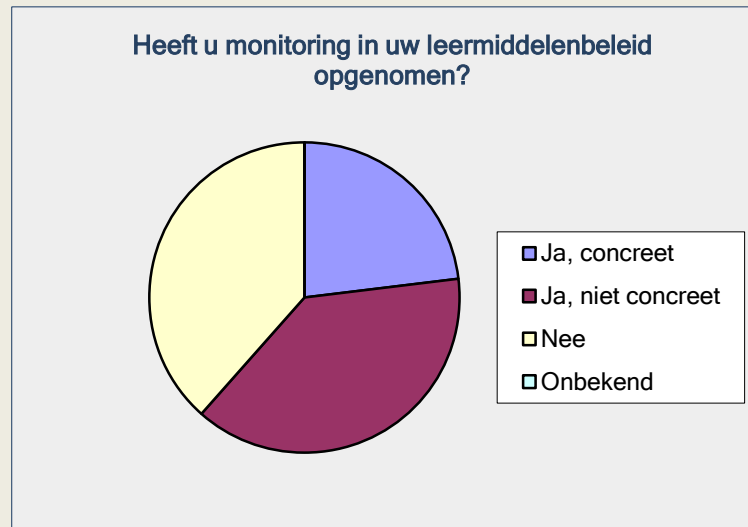
Bijna driekwart van de scholen heeft een vast aanspreekpunt aangesteld voor vragen over leermiddelenbeleid. Ruim 60% heeft experts aangewezen voor het ontwikkelen en/of arrangeren van digitaal leermateriaal en iets meer dan de helft van de scholen heeft docenten geschoold in het arrangeren van digitaal lesmateriaal. Het scholen van docenten in het ontwikkelen (dus niet arrangeren) van digitaal lesmateriaal wordt maar in enkele scholen gedaan. Dit geldt ook voor onder andere het periodiek op de hoogte houden van het team over de voortgang van het leermiddelenbeleid en/of het systematisch onderzoeken van de voortgang.

Projecten die op veel scholen worden uitgevoerd in het kader van leermiddelenbeleid zijn *Continue verbetering van ICT* en in iets mindere mate *Maatschappelijke stage* en *Van folio naar digitaal materiaal*. Docenten en schoolleiding zijn in zo goed als alle scholen bij deze projecten betrokken. In minder dan de helft van de gevallen worden ook leerlingen, OOP en/of de MR als betrokkenen genoemd.



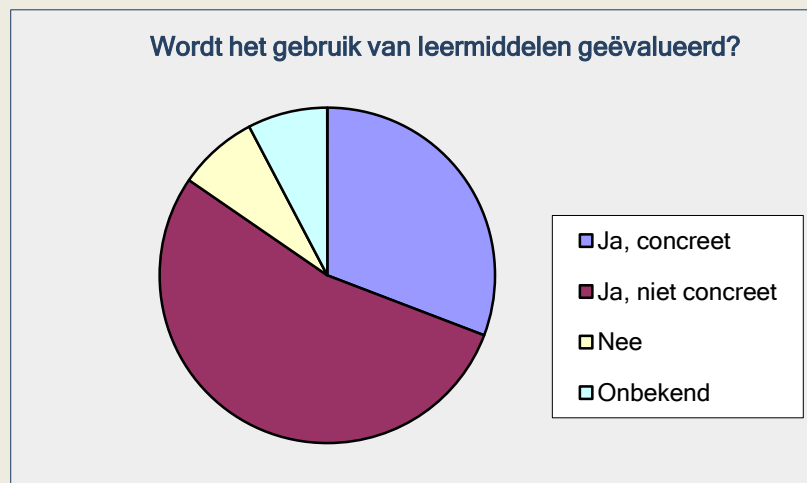
Figuur 14: Betrokkenen bij projecten in kader van leermiddelenbeleid

Tweederde van de scholen heeft monitoring van het leermiddelenbeleid opgenomen. De meeste hiervan niet concreet. Het uitvoeren van het beleid vindt meestal impliciet en cyclisch plaats.



Figuur 15: Monitoring onderdeel van leermiddelenbeleid

In bijna alle gevallen wordt het gebruik van leermiddelen geëvalueerd, in de meeste gevallen niet concreet. Een tevredenheidsmeting bij de docenten is het meest toegepaste instrument hiervoor.



Figuur 15: Evaluatie onderdeel van leermiddelenbeleid

Tweederde van de scholen is tevreden over de totstandkoming van het plan. De helft is tevreden over de kwaliteit van het plan. Ook weer tweederde is wat minder positief, namelijk neutraal van mening (dus niet tevreden of ontevreden) over de uitvoering van het plan.

In de onderstaande tabel is de status van de verschillende beleidsonderdelen weergegeven (in percentages).

Beleidsonderdelen	Gepland	Afgerond	Onbekend
Doel Programma van Eisen	41,7	41,7	16,7
Programma van Eisen opgenomen	33,3	41,7	25,0
ICT-didactiek geformuleerd	33,3	41,7	25,0
ICT-plan	50,0	16,7	33,3
Professionaliseringsplan	66,7	8,3	25,0
Financiering	41,7	41,7	16,7
Besluitvormingsprocedure	33,3	41,7	25,0
Monitoring en evaluatie	83,3	0,0	16,7

Tabel 2: Beleidsonderdelen status

Opvallend is dat nog maar weinig scholen hun ICT en professionaliseringsplan hebben afgerond.

5. Resultaten interviews leermiddelenbeleid

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de interviews weergegeven. De uitwerking ervan vindt plaats per school en per thema.

Calvijn College, Goes

De heer Ad Verwijs, Hoofd ICT en planning



Toelichting op functie

Als Hoofd ICT en planning is de heer Verwijs verantwoordelijk voor de uitvoering van het leermiddelenbeleid. De verantwoordelijkheid voor de budgetten berust bij het College van Bestuur. De verantwoordelijkheid voor implementatie van het leermiddelenbeleid ligt bij de locatieleiding. Wel heeft de heer Verwijs een sterk coördinerende en faciliterende rol binnen de locaties. Dit zowel op managementniveau als op het niveau van het primaire proces.

De heer Verwijs heeft gestructureerd overleg met de E-coaches van de locaties. De E-coaches bewaken de implementatie op locatieniveau en zijn het eerste aanspreekpunt voor medewerkers. Zij bewaken de ontwikkeling van lesmateriaal en zien er op toe dat het curriculum-dekkend is of wordt.

Inzet leermiddelenbeleid op diverse opleidingen

Het leermiddelenbeleid wordt op alle locaties ingevoerd. Dit gebeurt gefaseerd, de fases worden bepaald in samenspraak tussen de heer Verwijs en de locatie-managementteams

Er zit geen "dwang" op de invoering van het leermiddelenbeleid. Het is geen bezuiniging, maar een kans om secties/teams nieuwe mogelijkheden te bieden. Op macro-niveau dient dit budgetneutraal plaats te vinden.

Perspectief

Bij het invullen van de digitale vragenlijst had de heer Verwijs de organisatie Calvin College als geheel voor ogen. Hij gaf hierbij wel aan deels vanuit eigen onderwijservaring te spreken en daarmee ook een locatiescoop te hebben.

Status leermiddelenbeleidsplan

De ontwikkeling van een leermiddelenbeleidsplan in 2009 kwam hoofdzakelijk voort uit een behoefte aan verandering van leermiddelen. Deels omdat de inhoudelijke kant van de leermiddelen door de organisatie als niet gepast werden gezien en deels om het aanbod aan lesvariatie te vergroten.

Om deze ontwikkeling mogelijk te maken worden er momenteel zo'n 750 computers ingezet op een leerlingenaantal van 3000.

Afstemming leermiddelenbeleid

De afstemming van het leermiddelenbeleid vindt plaats binnen de diverse locatie-managementteams, binnen de locaties vindt verdere afstemming plaats. De niet hiërarchische functie van de heer Verwijs maakt dat hij vrij kan bewegen binnen de verschillende geledingen en daardoor gevraagd en ongevraagd advies kan uitbrengen. De eerder genoemde E-coaches per locatie zijn, ten aanzien van het primaire proces, zijn daarbij zijn gesprekspartners.

Ondersteuning leermiddelenbeleid

De interne organisatie van het Calvin College functioneert goed rondom het thema leermiddelenbeleid. Er bestaat een niet dwingende cultuur van controle en bewaking zonder dat deze als beklemmend worden ervaren.

Aangezien de heer Verwijs tevens hoofd ICT is, zijn de lijnen tussen de verschillende afdelingen kort en kan daar waar nodig ICT-ondersteuning worden ingezet zonder dat deze leidend is ten opzichte van de onderwijskundige ontwikkeling.

Functie leermiddelenbeleid

Op het Calvin College is het faciliteren van het gebruik van leermiddelen het uitgangspunt bij de onderwijskundige ontwikkeling en koers van de school geweest. Deze rol vervult het nog steeds. De kaders die in het leermiddelenbeleid zijn aangegeven vormen de beweegruimten waarbinnen de locaties met leermiddelen aan de slag kunnen.

Visie op leermiddelen

De heer Verwijs geeft aan dat de visie op leermiddelen inhoudelijk gezien uitgewerkt wordt per vak(groep) per locatie. Ten aanzien van de uitwerking kan de locatie rekenen op ondersteuning van E-coaches die vervolgens weer worden aangestuurd door de heer Verwijs. Op deze wijze maakt men de vertaalslag van het leermiddelenbeleidsplan naar concrete activiteiten.

Leermaterialenmix

De mix van de leermaterialen wordt op locaties bewaakt door de E-coach, de heer Verwijs en natuurlijk de vakgroepen.

Gebruik Wikiwijs

Wikiwijs wordt door het Calvin College voornamelijk als "bronnenbak" voor methodes gebruikt, een belangrijk argument hierbij is dat de beschikbare leermiddelen op Wikiwijs vrij zijn van copyright. Wel constateert men dat het materiaal vaak nog moet worden aangepast naar de schooleigen cultuur. Het arrangeren van het eindproduct blijft daardoor een tijdinvestering vragen. Dit roept soms irritatie op bij de medewerkers. Men is duidelijk meer te spreken over de Belgische Wikiwijs (klassement.nl). Met name omdat hierop over meer onderwerpen materiaal te vinden is. Het stimuleren van het vullen van Klassement geschiedt via punten en bonussen (geld) voor docenten.

Herkomst leermiddelen

Op het Calvin College wordt gewerkt aan eigen curriculum. Bij de ontwikkeling stelt men wel eisen ten aanzien van de investering. Als voorbeeld noemt de heer Verwijs een voorbeeld van de afdeling PRO, binnen deze afdeling bestaande uit 60 leerlingen zou men gezien de beperkte doelgroep maar 7,5 uur ontwikkeltijd hebben en 2 uur om het lesmateriaal te arrangeren.

Verder komt het curriculum voort uit eigen arrangementen, al dan niet gecombineerd met bestaande methodes van uitgeverijen, Wikiwijs, Klassement.nl en diverse internetbronnen. Docenten die lesmateriaal arrangeren moeten aantoonbare competenties hebben op dit vlak.

Professionalisering medewerkers

Op het moment dat je als docent een aanvraag doet voor de ontwikkeling van leermiddelen, wordt eerst verzocht de zogenaamde LeerMiddelen Mentality Test in te vullen. Dit onderdeel wordt ook opgenomen in het Persoonlijk Plan. De professionaliseringwens van de medewerkers wordt erkend als men met een goed plan komt. Er zijn voldoende middelen beschikbaar om hierin te faciliteren. Het initiatief ligt bij de medewerker. De eerste resultaten van professionalisering van het leermiddelenbeleid zijn nog niet duidelijk te herkennen maar worden al wel opgemerkt. Resultaten verschillen per locatie, vakgroep en individu.

Binnen enkele vakgroepen worden de persoonlijke ontwikkeldoelen ten aanzien van onder andere de inzet en ontwikkeling van leermiddelen al geborgd in de gesprekkencyclus.

Kosten leermiddelenbeleid

De begroting van het leermiddelenbeleid en de praktische uitrol ervan is boekhoudkundig goed bewaakt. Men blijft binnen de gestelde kaders en bewaakt de uitgaven.

Verhoudingsgewijs wordt plusminus 10% van het beschikbare leermiddelenbudget besteed aan digitale leermiddelen.

Implementatie van het leermiddelenbeleid

De heer Verwijs is verantwoordelijk voor de implementatie. Hij heeft de regie strak in de hand en werkt erg faciliterend zonder daarbij de koers te verliezen. Daarbij kan men stellen dat hij ook zorg draagt voor de eigen wensen en koers van de locatie/opleiding.

De secties kunnen zelf ook invloed uitoefenen op de verdeling van de leermiddelengelden. Als een sectie, bijvoorbeeld de sectie Wiskunde, door gebruik te maken van materialen van het Freundenthal Instituut, geld kan besparen op leermiddelen, dan heeft deze sectie nog budget beschikbaar voor bijvoorbeeld werkplekken.

Draagvlak en activiteiten

Om het draagvlak op natuurlijke wijze te vergroten informeert men de medewerkers dor middel van flyers over het thema leermiddelenbeleid. Ook activiteiten rondom bij voorbeeld het traject Metaal worden gecommuniceerd met het idee elkaar te inspireren en van elkaar te leren.

Projecten

Eén van de voorbeelden is een project om leer materiaal te ontwikkelen voor CKV voor de afdeling VMBO B/K. Goed materiaal dat past binnen onze identiteit is niet beschikbaar. De sectie heeft dit jaar 150 uur beschikbaar gekregen om zelf materiaal te arrangeren. Binnen die 150 uur zijn ook uren begroot voor jaarlijkse update en/of bijstelling van het materiaal. Met de vakgroep is afgesproken dat de eigen methode een looptijd kent van 5 jaar.

Monitoring en evaluatie

Op het Calvijn College is de heer Verwijs degene die het leermiddelenbeleid en de uitrol hiervan doorlopend bewaakt. Dit doet hij zowel op inhoudelijk(lesmateriaal)niveau als op budgeteringsniveau. Hij is hierin faciliterend aan de diverse locaties. Er wordt niet cyclisch geëvalueerd op hoofdlijnen maar meer op ontwikkelprojectniveau.

Liemers College, Zevenaar
Dhr. Harald Wiggers, voorzitter centrale directie



Toelichting op functie

De heer Wiggers is naast voorzitter centrale directie (vanaf 2004) tevens de initiator en portefeuillehouder voor onderwijsvernieuwing en derhalve ook van het leermiddelenbeleid.

Inzet leermiddelenbeleid op diverse opleidingen

De inzet van leermiddelenbeleid vindt plaats op alle locaties van Liemers College. Om de locaties voldoende handvatten te geven om met leermiddelenbeleid aan de slag te gaan en te blijven is er een duidelijk beleidsplan rondom dit onderwerp.

Perspectief

De digitale vragenlijst is door de heer Wiggers ingevuld met de hele organisatie voor ogen. Vanuit diezelfde view heeft de heer Wiggers ook in 2009 aan het eerste onderzoek met dit thema meegewerkt.

Status leermiddelenbeleidsplan

De ontwikkeling van een leermiddelenbeleidsplan is ingezet in 2009. De behoefte aan een dergelijk plan kwam voort uit de behoefte om de diversiteit van het leeraanbod te versterken en de beschikbare middelen zo nuttig mogelijk te besteden. Hiermee wil de school voor leerlingen en medewerkers een stimulerende omgeving zijn. Het beleidsdocument is bijzonder volledig en duidelijk ontwikkelt als strategisch document om tot realisatie van de schoolvisie te komen. De praktische inrichting van dit strategische beleidsdocument maakt het goed toepasbaar op tactisch niveau.

Afstemming leermiddelenbeleid

De afstemming van het leermiddelenbeleid is gaande, er bestaat nog enige afstand tussen het strategische, tactische en operationele deel. Medewerkers kennen en herkennen het beleidsplan maar de doelstellingen zijn nog niet altijd geborgd in het persoonlijk optreden.

Daarnaast heeft het Liemers College goede contacten met het primair onderwijs waarin men naast "warme overdracht" van leerlingen ook de aansluiting van onderwijsstijl probeert te borgen.

Ondersteuning leermiddelenbeleid

De visie van het Liemers College vraagt momenteel eigenlijk amper ondersteuning, belemmeringen worden aangepakt, men ondersteunt vooral elkaar. Dat de heer Wiggers de grote initiator is van het leermiddelenbeleid vindt men zeker terug in zijn stimulerende wijze van communiceren over dit onderwerp.

Functie leermiddelenbeleid

Op het Liemers College is leermiddelenbeleid het uitgangspunt bij de onderwijskundige ontwikkeling en koers van de school geweest. Deze rol vervult het nog steeds. Er ligt een duidelijke relatie tussen de schoolvisie en het leermiddelenbeleid. Het leermiddelenbeleid is kaderstellend en ge-ent op IIP. Binnen de gestelde kaders kent men eigen verantwoordelijkheden en eigenaarschap.

Visie op leermiddelen

Er wordt op het Liemers College ingezet op een gevarieerd lesaanbod waarbinnen de leerlingen zich goed kunnen ontwikkelen en geprikkeld worden en blijven om tot goede leerresultaten te komen. Het bieden van maatwerk, meer differentiatie en verhogen van de motivatie zijn hierbij uitgangspunten.

Van medewerkers wordt verwacht arrangeur van lesmateriaal te zijn en daar waar mogelijk ook zelf tot ontwikkeling van eigen lesmateriaal te komen.

Leerlingen zijn betrokken bij het stellen van leerdoelen. Hieruit volgen keuzes voor leeractiviteiten, didactiek en leermiddelen.

Leermaterialenmix

De leermaterialenmix wordt bewaakt op locatieniveau. Hiervoor zijn in het beleidsplan kaders geformuleerd.

De inzet van de driehoeksgesprekken (leerling, ouders, docent) levert feedback op ten aanzien van de leermaterialenmix. Deze feedback wordt verwerkt en meegenomen bij verdere stappen van implementatie.

Als ondersteunend middel wordt Teletop ingezet als digitale leeromgeving.

Gebruik Wikiwijs

De informatie van Wikiwijs wordt ingezet bij het arrangeren van lesmateriaal. Daarnaast wordt gebruik gemaakt van de stercollecties VO-content. De ICT-innovatoren spelen een belangrijke rol bij begeleiding en advies aan collega's.

Herkomst leermiddelen

Zie gebruik Wikiwijs

Professionalisering medewerkers

De professionalisering van de medewerkers wordt gestimuleerd en bewaakt binnen de gesprekkencyclus. Er wordt duidelijk gestuurd op eigenaarschap en verantwoordelijkheden. Vanuit de visie wordt cyclisch gewerkt en iedereen maakt deel uit van het veranderproces.

De professionalisering van het individu voedt het teamplan dat het schoolplan voedt en dit vice versa.

Men zet in op verwachtingenmanagement, er is geen vrijblijvendheid en men stimuleert kennisdeling.

Docenten die zich willen ontwikkelen als leermiddelenarrangeur moeten solliciteren en krijgen facilitering in tijd. Er zijn geen leermiddelenontwikkelaars. Scholing voor docenten is nodig op het vlak van didactiek en ICT.

Kosten leermiddelenbeleid

De kosten van het leermiddelenbeleid zijn dekkend. Door inzet van een eigen ICT-dienst houdt men grip op de investeringen en het onderhoud hiervan. Daarnaast gaat het Liemers College uit van "bring your own device".

Als leerlingen met een device werken dat bij hen past dan sluit dat het beste aan bij de leerwijze van de leerling, een bijkomstigheid is dat leerlingen zuinig met hun device omgaan. Dit reduceert de onderhoudskosten van de schooleigen devices.

Het beschikbare budget voor leermiddelen kan ook gebruikt worden voor de aanschaf van hardware als digitale schoolborden en/of computers.

Implementatie van het leermiddelenbeleid

Als portefeuillehouder onderwijsvernieuwing is de heer Wiggers verantwoordelijk voor de implementatie van het leermiddelenbeleid. Deze verantwoordelijkheid wordt deels onder gebracht binnen de hiërarchische lijn die door loopt tot het eigenaarschap en de verantwoordelijkheid van het individu.

In deze fase van implementatie van het leermiddelenbeleid ligt het accent op de aansluiting tussen individuele werkwijze en aanbod van het lesmateriaal en de strategische doelstellingen van het Liemers College.

Draagvlak en activiteiten

Om draagvlak te verwerven voor o.a. het leermiddelenbeleid wordt er twee maal per jaar een inhoudelijk start gehouden voor alle medewerkers. Hierin worden activiteiten aangekondigd en toegelicht en worden succesvolle projecten voor het voetlicht gehaald. Deze halfjaarlijkse conferenties zijn onderdeel van het IIP.

Projecten

De heer Wiggers maakt melding van zo'n 13 lopende projecten die volgens bovenstaande visie en werkwijze worden gehanteerd. Deze projecten kennen een eigen indicatorenset om toetsing van het gewenste resultaat mogelijk te maken.

Monitoring en evaluatie

De monitoring van het leermiddelenbeleid vindt voornamelijk plaats binnen de diverse MT-overleggen. De heer Wiggers geeft aan dat er de komende periode nadrukkelijker zal worden ingezet op cyclische evaluatie van de ontwikkelingen.

Het Stedelijk Lyceum, Enschede
 Dhr. Jan Kater, leermiddelenmiddelencoördinator
 van alle locaties van het Stedelijk Enschede



Toelichting op functie

Als leermiddelencoördinator is de heer Kater faciliterend in de lijn, hij brengt gevraagd en ongevraagd advies uit aan de centrale dienst van de organisatie én aan de locaties en secties. Deze coördinerende rol kent geen plaats binnen de hiërarchische lijn, de heer Kater heeft geen beslissingsbevoegdheid. Wel kan je zeggen dat zijn invloed ten aanzien van het leermiddelenbeleid groot is.

Inzet leermiddelenbeleid op diverse opleidingen

Er is op het Stedelijk Enschede gekozen voor de integrale aanpak van het leermiddelenbeleid. Deze integrale aanpak is op een dusdanige wijze aangepakt dat de diverse locaties met leermiddelenbeleid aan de slag zijn zonder de locatie-specifieke kenmerken geweld aan te doen.

Perspectief

De heer Kater geeft aan dat hij bij het invullen van de digitale vragenlijst hij het bovenschoolse perspectief heeft gehanteerd voor zo'n 75% van de inhoud. De resterende 25% heeft hij ingevuld met zijn "eigen" locatie voor ogen. Deze verhouding geeft tevens de verhouding aan ten aanzien van de informatie uit het interview.

Status leermiddelenbeleidsplan

De ontwikkeling van een leermiddelenbeleidsplan is ingezet in 2009. De behoefte aan een dergelijk plan kwam voort uit de behoefte om de diversiteit van het leeraanbod te versterken en de beschikbare middelen zo nuttig mogelijk te besteden. De heer Kater geeft aan dat het leermiddelenbeleid voornamelijk voort is gekomen uit het primaire proces. De vliegwielerwerking die daar is ingezet heeft een belangrijke bijdrage geleverd aan de totstandkoming én ontwikkeling van het leermiddelenbeleidsplan.

Het beleidsplan is redelijk dynamisch te noemen en wordt bijgesteld wanneer nodig. Dit bijstellen gaat vooral in onderling overleg en kent geen duidelijke borging, het werken met PDCA lijkt in het primaire proces te ontbreken.

De doelstelling is om in het voorjaar 2012 te gaan meten of het gewenste beleid is doorgevoerd binnen de totale organisatie.

Afstemming leermiddelenbeleid

De afstemming van het beleid met de medewerkers uit het primaire proces is niet altijd even transparant. Afstemmen is niet alleen een kwestie van zenden maar ook van willen ontvangen.

Het belang van leermiddelenbeleid heeft niet op elke locatie dezelfde prioriteit hierdoor zijn de medewerkers op de locatie niet altijd even goed op de hoogte van het gevoerde integrale beleid en het locatiebeleid dat daar uit voort komt.

In algemene zin kan je stellen dat het leermiddelenbeleid zich voornamelijk afspeelt op strategisch en tactisch niveau.

Ondersteuning leermiddelenbeleid

Er bestaat geen duidelijke ondersteuningsbehoefte ten aanzien van het beleid zelf. Wel is er sprake van het ontbreken van daadkracht en eigenaarschap rondom dit thema, deze situatie lijkt lastig omkeerbaar.

De ervaren belemmering bij de uitrol van het beleid lijkt te stikken in het behoud van de locatie-identiteit.

Voor wat betreft de aanschaf van educatieve software is er een adviescommissie in het leven geroepen. Mede hierdoor is er op de school geen sprake van wildgroei in het aantal educatieve software pakketten die in het onderwijs gebruikt worden.

Functie leermiddelenbeleid

De belangrijkste functie van leermiddelenbeleid is het best zichtbaar als men kijkt vanuit het primaire proces, er bestaat een veranderwens op de locaties en het leermiddelenbeleidsplan geeft kaders aan. De kaders worden ingezet om tot implementatie van onderwijsverandering te komen.

Een tweede functie van het leermiddelenbeleid is het betaalbaar houden van de leermiddelen. Gezien de financiële situatie van de schoolorganisatie moet iedere investering, dus ook het leermiddelenbeleid, zorgvuldig worden begroot!

Visie op leermiddelen

Doel van het Stedelijk Lyceum is een modernere inzet van leermiddelen. De heer Kater geeft aan dat de visie op leermiddelen per locatie op sectieniveau worden geïnitieerd in samenspraak met hem. Alle locaties van het Stedelijk Lyceum zijn op de hoogte van het beleid, maar qua invulling ervan zijn ze hierin autonoom.

De vakgroep zelf heeft/krijgt ook de opdracht zelfstandig te toetsen of de ingezette leermiddelen het gewenste resultaat opleveren.

In hoofdlijnen kan men echter stellen dat integrale toetsing en selectie van leermiddelen nog niet van de grond is gekomen. Er wordt veel gewerkt vanuit de persoonlijke drijfveren.

De inzet van ICT-middelen is niet het doel maar slechts faciliterend aan het leerproces.

Leermaterialenmix

De leermaterialenmix wordt bewaakt op afdelingsniveau. Hiervoor zijn nog geen kaders geformuleerd.

Het bewaken van de mix komt eveneens voort uit het primaire proces, voornamelijk uit de actuele ervaringen en minder vanuit een lange termijn perspectief. De feedback van leerlingen op de leermaterialenmix lijkt onbewust te worden verwerkt en meegenomen bij verdere stappen van implementatie.

Als ondersteunend middel wordt Moodle ingezet als digitale leeromgeving. Moodle is in gebruik bij diverse vakgroepen.

Gebruik Wikiwijs

Het Stedelijk Enschede maakt gebruik van Wikiwijs. Dit gebruik is op de diverse locaties verschillend. Er is sprake van één locatie die erg veel doet met Wikiwijs. De kennis van Wikiwijs dit hier aanwezig is wordt ingezet als scholing voor collega's die daar behoefte aan hebben. Dat de betreffende locatie naar schatting zo'n 75% van het lesmateriaal via Wikiwijs betreft heeft vooral met het type onderwijs te maken (vmbo) maar ook met de wijze waarop het leermiddelenbeleid op deze locatie in de organisatiestructuur van de locatie verwerkt is.

De overige locatie maken naar schatting voor zo'n 10% aan leermiddelen gebruik van Wikiwijs.

Herkomst leermiddelen

Er worden diverse bronnen van herkomst genoemd, Wikiwijs, materiaal van internet, eigen materiaal, materiaal uit methodes van uitgeverijen.

Binnen de locaties wordt er voornamelijk als arrangeur van lesmateriaal gewerkt, van gestructureerde ontwikkeling van eigen lesmateriaal lijkt maar zeer beperkt sprake.

Een duidelijke regisseur van het lesstofaanbod bestaat eigenlijk niet, het regiemoment vindt plaats na toetsing in de praktijk. De variatie van het lesstofaanbod is niet verwerkt in het rooster. Dit is wel een nadrukkelijke wens van de organisatie.

Professionalisering medewerkers

Na- en bijscholing van medewerkers wordt geregeld via de eigen locatie. Er bestaat een bekostigingsformule om de beschikbare middelen te verdelen over de diverse locatie. Hierin zit geen opdracht van bovenaf. Het is aan de leidinggevenden om te sturen op de nascholingsinhoud van de medewerkers. Het leren ontwikkelen en/of arrangeren van lesmateriaal is dus mogelijk. In hoeverre hier concreet op wordt ingezet is niet helemaal duidelijk.

Ten aanzien van de algemene ICT-vaardigheden kan gesteld worden dat het niveau per medewerker en locatie verschillend is. Men leert vooral van elkaar in een informele sfeer.

Kosten leermiddelenbeleid

In principe worden de gelden voor leermiddelen ingezet voor leermiddelen. Hiervoor is geen vaste verdeling gemaakt maar zet men in naar behoefte (binnen de marges).

Op termijn hoopt men het rendement van de investeringen in leermiddelenbeleid dusdanig op niveau gebracht te hebben dat niet al het budget direct dient te worden ingezet maar dat men kan gaan komen tot een lange termijn implementatie van leermiddelen. Hierbij wordt gedacht aan reserveringen voor de toekomst.

Vraag bij het thema kosten is wat nu wel en wat nu niet tot de kosten van het leermiddelenbeleid gerekend dient te worden. Zijn personeelskosten onderdeel hiervan? Hierover wil men op de school in gesprek.

Implementatie van het leermiddelenbeleid

Eigenaar én verantwoordelijk voor de invoer van leermiddelenbeleid is de locatiedirectie. Als initiator en coördinator speelt de heer Kater een rol op alle locaties. De uiteindelijke beslissingbevoegdheid ligt dus bij de locatieleiding. De vakinhoudelijke inbreng is de verantwoordelijkheid van de diverse vakgroepen.

Draagvlak en activiteiten

Doordat er voornamelijk aan leermiddelen gewerkt wordt vanuit het primaire proces ontstaat er op bijna organische wijze draagvlak. Echter daar waar de initiatieven ten aanzien van de ontwikkeling van leermiddelen beperkt is lijkt draagvlak amper te ontstaan.

Het creëren van draagvlak lijkt nu nog vooral gericht te zijn op bewustwording van de fase waarin men zit. Op de werkvloer van de locaties hebben de meeste docenten geen weet van de veranderingen. Dit geldt ook voor de leerlingen. De vraag is of de locaties qua kennis de uitwerking van het leermiddelenbeleid aan kunnen. Een aanvullende vraag en zorg is hoe je meet of je de goede dingen doet.

Projecten

Als goed lopend project geeft de heer Kater diverse voorbeelden. Alle voorbeelden zijn gebaseerd op eigen initiatief van een of meerdere docenten op een locatie of binnen een team/sectie.

Monitoring en evaluatie

De heer Kater voelt zich verantwoordelijk voor de monitoring en evaluatie. Bij hem bestaat het idee dat hier anders op de locaties te weinig aandacht voor is. Daar waar hij invloed nodig heeft ten aanzien van een locatie werkt hij samen met de directeur van het bedrijfsbureau die wel in de hiërarchische lijn staat.

De kwaliteit van het ontwikkelingsproces wordt bepaald door ieders inzet. Als vliegwieldraaier is zowel de heer Kater als zijn omgeving tevreden over zijn bijdrage. Zijn invloed op de "afdaling in het primaire proces" is echter beperkt, hierdoor lijkt het rendement van investering in initiatieven en begeleiding beperkt.

OSG Erasmus, Almelo
 Dhr. Marcel ten
 Vergert, locatie-directeur
 Mevr. Marleen Rikkerink,
 hoofd onderwijs en ICT



Toelichting op functie

Als algemeen directeur is Marcel ten Vergert verantwoordelijk voor de organisatie als geheel, leermiddelenbeleid maakt daar vanzelfsprekend deel van uit. Marleen Rikkerink was tevens aanwezig bij het interview, zij is onlangs gestart met haar werkzaamheden binnen OSG Erasmus en houdt zich bezig met kwaliteitszorg en onderwijs & ICT.

Inzet leermiddelenbeleid op diverse opleidingen

Leermiddelenbeleid is ingezet voor alle opleidingen. De vertaling van het beleid naar het primaire proces is een taak van de vestigingsdirecteuren. Implementatie is per opleiding/vestiging verschillend. Er bestaat binnen OSG Erasmus geen implementatieplanning, ontwikkelingen ten aanzien van leermiddelen(beleid) vallen onder de verantwoordelijkheid van de vestigingsdirecteuren.

Perspectief

Het invullen van de digitale vragenlijst heeft de vorige beleidsmedewerker onderwijs en kwaliteitszorg Saskia Siemelink nog gedaan. Zij is momenteel werkzaam op een andere school. Bij het invullen heeft zij de brede organisatie voor ogen gehad. Aangezien zij pas erg kort in dienst is was het voor haar niet mogelijk alle vragen te beantwoorden. Tijdens het interview zijn we op zoek gegaan naar de ontbrekende antwoorden en inzichten,

Status leermiddelenbeleidsplan

De ontwikkeling van een leermiddelenbeleidsplan is ingezet in 2009. Er was op dat moment een duidelijke behoefte aan explicitering van leermiddelen. Bij de ontwikkeling van dit beleidsplan was de stuurgroep/projectgroep leermiddelenbeleid, de MT-leden en de kwaliteitszorgmedewerker betrokken. Daarnaast is er gebruik gemaakt van klankbordgroepen. Het gaat onder andere om financiële keuzes.

Afstemming leermiddelenbeleid

Het leermiddelenbeleid is destijds gepresenteerd aan de medewerkers door voorlichtingsbijeenkomsten te organiseren. De uitrol op opleidings-/locatieniveau is verschillend, zo ook de realisatie. Directe terugkoppeling van het ingezette beleid vindt voornamelijk plaats op MT-niveau en via informele en individuele contacten.

Ondersteuning leermiddelenbeleid

Er lijkt weinig behoefte aan ondersteuning te zijn ten aanzien van het beleid. Het initiatief ligt vooral bij het primaire proces. Hierbij wordt voorbeeldgedrag van vooruitstrevende medewerkers als ondersteunend en inspirerend ervaren door collega's.

Functie leermiddelenbeleid

Als voornaamste functie wordt de differentiatie van het lesmateriaal genoemd. Differentiatie is echter lastig voor docenten. Vaak is men zoekende naar de wijze waarop. Met name in de onderbouw is (onder andere via de Erasmus-uren) differentiatie belangrijk, met name omdat leerlingen op deze wijze veel leren. De bewustwording van differentiatie moet er voor zorgen dat medewerkers kritisch durven kijken naar hun lesstof en minder vanuit automatisme alleen de mogelijkheden van de bestaande methode inzetten. Tevens probeert men te bereiken dat medewerkers meer met eigen curriculum gaan werken. De schoolleiding merkt dat er

steeds meer gebruik wordt gemaakt van digitaal lesmateriaal, maar dat dit vaak nog niet erg innovatief van aard is. De bekostigingssystematiek is tevens kader stellend ten aanzien van de functionele inzet van leermiddelen.

Visie op leermiddelen

De heer Marcel ten Vergert geeft aan dat de visie op leermiddelen algemeen beschreven is in het beleidsplan, de meer gedetailleerde visie(ontwikkeling) is de verantwoordelijkheid van de locatiedirecteuren.

Ten aanzien van toetsing en selectie van leermiddelen kan men stellen dat OSG Erasmus hier nog niet de gewenste slag heeft gemaakt. De ontwikkeling vanuit het primaire proces komt voornamelijk voort uit persoonlijke drijfveren, ambities en kennis van de individuele medewerker.

De inzet van ICT is beslist geen doel op zich. Het schoolgebouw is op dit moment niet geschikt voor ruime facilitering in bij voorbeeld computers (in klaslokalen). Wel is er sprake van een zeer royale inzet van digiborden (90%).

Leermaterialenmix

De mix van leermaterialen wordt niet nadrukkelijk bewaakt. Eigenaarschap van ontwikkelingen ligt duidelijk bij de medewerkers/vakgroepen. Er zijn nog geen spelregels geformuleerd ten aanzien van de verhoudingen van verschillende wijze van het aanbieden van leermiddelen. Het is wel de wens van de organisatie op termijn tot een toetsingsvorm te komen. Ook hier geldt dat men de ontwikkeling wil laten ontstaan en niet top down wil opleggen. Als digitale leeromgeving wordt TeleTop ingezet. Binnen deze omgeving wordt het leermateriaal aangeboden.

Gebruik Wikiwijs

Binnen OSG Erasmus wordt amper gebruik gemaakt van de mogelijkheden van Wikiwijs. Wel loopt er op dit moment een oriëntatie ten aanzien van de Ster Collecties.

Herkomst leermiddelen

De voornaamste bron van leermiddelen lijken de bestaande methodes te zijn, aangevuld met eigen materiaal en materiaal via internet. Een kenmerk van deze bronhantering is dat medewerkers voornamelijk als arrangeur van lesmateriaal werken en beduidend minder als ontwikkelaar. Diegene die zelf lesmateriaal willen ontwikkelen worden daarin gefaciliteerd.

De variatie van het lesstofaanbod is niet verwerkt in het rooster. Dit is een duidelijke keus. Een roostermaker wordt bewust niet ingezet als bewaker van de diversiteit van de lesstof verdeeld over de dag. Dit is de taak van het team/de afdeling.

Professionalisering medewerkers

Na- en bijscholing van medewerkers wordt geregeld via de eigen vestiging/afdeling. Het is aan de leidinggevendenden om te sturen op de nascholingsinhoud van de medewerkers. Na-en/of bijscholing rondom het ontwikkelen en arrangeren van lesmateriaal kan een onderdeel uitmaken van iemands gesprekkencyclus. Dit is echter niet verplicht, "soms zijn andere zaken belangrijker".

Daarnaast worden medewerkers gestimuleerd door de "own devices" en het gebruik hiervan door leerlingen. Leerlingen blijven voorop lopen en volgen de ICT-ontwikkelingen bijna van nature, gebruik van Ipad, smartphones etc. is gemeengoed. Docenten staan open voor deze ontwikkelingen.

Ten aanzien van de algemene ICT-vaardigheden kan gesteld worden dat het niveau per medewerker en locatie verschillend is. Men leert vooral van elkaar in een informele sfeer. Iedere sectie heeft een ICT-innovator.

De systeembeheerders worden geschoold, zo ook de applicatiebeheerder. Deze vervullen een technische rol en zijn enkel faciliterend aan het onderwijsproces.

Kosten leermiddelenbeleid

Het budget voor bekostiging van leermiddelen is toereikend. Uit dit budget wordt ook incidentele nascholing betaald ten aanzien van het thema leermiddelen. Een dergelijke nascholingsvraag wordt altijd gehonoreerd. Daarnaast worden er reserveringen gedaan ten behoeve van huisvesting.

Implementatie van het leermiddelenbeleid

Eigenaar én verantwoordelijk voor de invoer van leermiddelenbeleid is de vestigingsdirecteur. De uiteindelijke beslissingbevoegdheid ligt dus bij de locatieleiding. De vakinhoudelijke inbreng is de verantwoordelijkheid van de diverse vakgroepen. Er bestaat geen implementatieplan met tijdpad aan de hand waarvan doelen moeten worden gerealiseerd.

Draagvlak en activiteiten

De ontwikkeling van leermiddelen komt voort uit het primaire proces. Hierdoor ontstaat er gaande weg draagvlak voor implementatie van het leermiddelenbeleid binnen de organisatie. De ontwikkeling van draagvlak is het minst merkbaar daar waar men nog niet expliciet aan het werk is met het arrangeren en ontwikkelen van leermiddelen. In algemene zin kan men stellen dat leermiddelen wel in ieder hoofd zit.

Projecten

Voor het vak Geschiedenis in de tweede klas is een project gestart dat als goed voorbeeld dient. Dit project slaat aan bij de teamleden, deze raken hierdoor geïnspireerd en krijgen de behoefte zelf ook actiever op dit vlak te gaan acteren.

Monitoring en evaluatie

Op monitoring en evaluatie wordt niet nadrukkelijk ingezet. Dat wat er wel wordt ondernomen ten aanzien van dit onderwerp is het bespreken van de voortgang binnen het MT, het beluisteren van informatie uit de organisatie en het raadplegen van leerlingen.

Wolfert PRO, Bergschenhoek
 Dhr. Nick van Bennekom, directeur



Toelichting op functie

De heer van Bennekom is vanaf de oprichting van Wolfert PRO (2009) directeur van deze organisatie. Leermiddelenbeleid en de praktische uitrol hiervan maakt een integraal onderdeel uit van de opbouw van deze nieuwe school.

Inzet leermiddelenbeleid

Het leermiddelenbeleid wordt voor de gehele school ingezet en maakt een wezenlijk onderdeel uit van de visie bij oprichting van deze school in 2009. Het uiteindelijke doel is "komen tot een nieuw type onderwijs in een groeigebied".

Perspectief

Met de school voor ogen heeft de heer van Bennekom de digitale vragenlijst ingevuld. De school bestaat 2,5 jaar en was ook bij de eerste onderzoeken rondom leermiddelenbeleid (2009) betrokken. In deze periode zat de school nog in de eerste opbouwfase.

Status leermiddelenbeleidsplan

Het leermiddelenbeleidsplan is een wezenlijk onderdeel van de schoolorganisatie. De invulling van dit beleidsplan komt tot stand door doorlopend overleg en onderzoek naar methoden om variatie in het lesstofaanbod zo aantrekkelijk en gedifferentieerd mogelijk te maken. Een enthousiasmerende leeromgeving voor leerlingen!

Door het beperkte startvolume bij oprichting van de school (32 leerlingen in 2009, inmiddels 270 leerlingen) was er ruimte voor experiment, waren de lijnen tussen de medewerkers kort en kwam de ontwikkeling van leermiddelen vrijwel vanzelf op gang.

Afstemming leermiddelenbeleid

Door de kleine formatie verloopt afstemming van het leermiddelenbeleid in de wandelgangen maar wordt wel geformaliseerd. Nu de school groeiende is en blijft (volgend schooljaar 16 medewerkers extra) het wel zaak om duidelijke afspraken omtrent afstemming te arrangeren. Hiervoor wordt onder andere een docentencoach aangesteld voor ½ fte.

Ondersteuning leermiddelenbeleid

De schooleigen visie vraagt momenteel eigenlijk amper ondersteuning, belemmeringen worden aangepakt, men ondersteunt vooral elkaar. Dat de heer van Bennekom hierin een zeer grote stimulerende factor is, blijkt vooral uit de passie waarmee hij spreekt over de uitrol van de schoolvisie en zijn inzichten én betrokkenheid rondom het primaire proces.

Functie leermiddelenbeleid

Op Wolfert PRO is leermiddelenbeleid het uitgangspunt bij ontwikkeling van de school geweest. Deze rol vervult het nog steeds. Door de hoofdrol aan dit beleid toe te kennen heeft men ondanks het soms experimentele karakter van de leerstof er toch voor kunnen zorgen dat er een goede bedding in de gewenste schoolorganisatie heeft plaatsgevonden.

Visie op leermiddelen

Het ligt in de visie besloten dat er wordt ingezet op een gevarieerd lesaanbod waarbinnen de leerlingen zich goed kunnen ontwikkelen en geprikkeld worden en blijven om tot goede leerresultaten te komen.

Van medewerkers wordt verwacht arrangeur van lesmateriaal te zijn en daar waar mogelijk ook zelf tot ontwikkeling van eigen lesmateriaal te komen. Via een zogenaamde Project Tuning, oftewel een project beoordelingslijst wordt bekeken of het lesmateriaal aan de kwaliteitseisen voldoet.

Leermaterialenmix

Gezien het volume van de organisatie is het nu nog mogelijk op een meer informele wijze de leermaterialenmix te bewaken en/of ontwikkelen. Bij verder groei van Wolfert PRO zal ten aanzien van dit onderwerp meer gestructureerd gekeken moeten gaan worden naar deze mix. De variatie in aanbod is groot, opvallend detail is dat "een uurtje klassikaal les" binnen de onderwijsverandering zijn eigen plek heeft verworven.

Gebruik Wikiwijs

Op Wolfert Pro kent men Wikiwijs maar dat wordt nog niet echt gebruikt. Het RdMC gaat Wikiwijs op de school introduceren.

Herkomst leermiddelen

De herkomst van leermiddelen is behoorlijk divers. De school was al met Studie VO bezig met de ontwikkeling van lesmaterialen met andere scholen volgens een goed doordacht standaard format, nog voor de start van het VO-raad project over leermiddelen. Studio VO (nu onderdeel van VO-content) wordt gebruikt maar er worden voornamelijk eigen producten gemaakt. De teamleiders bewaken als eindredacteuren het leermateriaal. Zij werken samen met de werkgroep Project Based Learning. Inspiratie hierover is opgedaan in San Diego (High Tech High). Het leermiddelenbeleid is een onderdeel van het fundament van Wolfert PRO.

Professionalisering medewerkers

Gezien het ontwikkel- en groeitempo van Wolfert PRO is professionalisering van medewerkers een noodzaak waar de organisatie goed van doordrongen is. Dat deze professionalisering een deels informeel karakter kent is gezien de grote van de schoolorganisatie logisch. Met de komst van 16 nieuwe collega's is de inzet van een docentencoach een feit.

De docenten die samen met de directeur naar High Tech High in San Diego zijn geweest zijn de trainers van het train-the-trainer principe dat de school aanhangt.

De kennis van ICT binnen de organisatie is toereikend maar ook hier geldt: men ontwikkeld mee.

Zo vraagt bijvoorbeeld de inzet van Apple-hardware de nodige instructie.

Kosten leermiddelenbeleid

Het beschikbare budget voor leermiddelen wordt gepland en gestructureerd ingezet. Om kosten rondom hardware beperkt te houden gaat men uit van het standpunt "bring your own device". Een bijkomend voordeel hierbij is dat leerlingen met eigen spullen zorgvuldiger omgaan en dat de keuze voor het device een persoonlijke is en daarmee het beste bij de leerling past.

Implementatie van het leermiddelenbeleid

Aangezien de implementatie van het leermiddelenbeleid parallel loopt aan de opbouw van deze nieuwe school zijn er weinig tot geen problemen. Het zit in de genen van de medewerkers die bewust gekozen hebben voor een school die "ander" onderwijs wil bieden. Als motto geldt: "Dream big, Work hard, No excuses".

Draagvlak en activiteiten

Er is voldoende draagvlak voor het leermiddelenbeleid, logisch gezien de fundamentele rol die dit beleid speelt binnen Wolfert PRO. Ook aan activiteiten ontbreekt het niet, er is voldoende dynamiek om tot een succesvolle groei van leermiddelenbeleid te komen.

Projecten

De inzet van “project based learning” geeft al aan dat men projectmatig werkt. Deze werkwijze sluit goed aan bij de behoeften van de leerlingen. Er is binnen Wolfert PRO in ieder geval een goede cultuur van feedback uit het primaire proces. Medewerkers en leerlingen voelen zich gekend.

Monitoring en evaluatie

Gezien de doorlopende groei van Wolfert PRO geeft de heer van Bennekom aan dat komen tot een gestructureerde monitoring en evaluatie voor het komende jaar op de agenda staat.

6. Vergelijkingen met eerder uitgevoerde onderzoeken

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het huidige onderzoek naar de stand van zaken leermiddelenbeleid op 15 van de 33 eerste tranche scholen, vergeleken met enkele eerder uitgevoerde onderzoeken op dit vlak. Allereerst worden de huidige resultaten uit 2011 gerelateerd aan de in 2009 opgestelde leermiddelenbeleidsplannen zoals opgenomen in De Kwestie 1: Leermiddelenbeleidsplannen (VO-raad, 2010a). Vervolgens worden de resultaten afgezet tegen de projectresultaten van de 220 tweede tranche scholen zoals beschreven in De Kwestie 4: Leermiddelenbeleid voor ieder school (VO-raad, 2011a).

Vergelijking situatie 2009 en situatie 2011 op de eerste tranche scholen

De eerste tranche scholen hebben in 2009 onder begeleiding van de VO-raad gewerkt aan de ontwikkeling van hun leermiddelenbeleidsplan. Aan het einde van het projectjaar is onderzocht wat de stand van zaken was op deze scholen (onderzoek 2009). In het onderzoek dat beschreven is in dit rapport zijn dezelfde scholen twee jaar later nogmaals bevraagd naar de stand van zaken op het gebied van hun leermiddelenbeleid en de uitvoering daarvan (onderzoek 2011).

Stand van zaken leermiddelenbeleid

In het eindrapport van het project uit 2009 *Het leermiddel, de docent, zijn leerling en hun toekomst* (VO-raad, 2010c) werd geadviseerd de komende jaren de veranderingen te blijven ondersteunen en stimuleren. Uit het 2011 onderzoek blijkt dat de scholen dit ook gedaan hebben, waarbij iedere school dit op een schooleigen manier doet en heeft gedaan. In dit rapport zijn de volgende zes hoofdconclusies geformuleerd. Hieronder worden deze hoofdconclusies genoemd en vervolgens wordt de relatie gelegd met de situatie in 2011.

1. Leermiddelenbeleid raakt het hart van het onderwijs, waarin meer maatwerk voor de leerling, een meer schooleigen curriculum, meer ICT, de mogelijkheden van een andere financieringsvorm en intensieve inhoudelijk gesprekken van docenten en schoolleiding samen komen. In het 2011 onderzoek is gebleken dat er in alle gevallen meer maatwerk voor de leerling ook een uitgangspunt is gebleven. Wel blijkt dat in de praktijk nog maar voor kleine onderdelen gerealiseerd te zijn. Ook voor wat betreft het schooleigen curriculum geldt dat dit slechts op kleine(re) onderdelen zo is. Door het opstellen van een leermiddelenbeleidsplan en het inzetten van andere leermiddelen die vaak van digitale aard zijn, is meer ICT inzet in de lessen wel degelijk aan de orde. Bijna alle initiatieven die ontstaan zijn in het kader van het leermiddelenbeleid hebben een verdere ICT integratie in zich. De in 2011 onderzochte scholen maken op creatieve en passende wijze gebruik van de nieuwe financieringsmogelijkheden. Voor wat betreft het laatste aspect, de meer inhoudelijke gesprekken tussen schoolleiding en docenten, is zeker nog winst te behalen. Slechts een beperkt aantal scholen (bv. Wolfert PRO) voeren deze gesprekken met regelmaat en werken aan een integrale aanpak van het leermiddelenbeleid. De redenen om met leermiddelenbeleid aan de gang te gaan zijn voor alle scholen gelijk gebleven.
2. Leermiddelenbeleid leidt tot een preciezere formulering van de onderwijskundige visie van de school, draagt in sterke mate bij aan het bewustzijn en draagvlak van deze visie onder alle geledingen van de school. Ook over deze hoofdconclusie uit 2009 kan gezegd worden dat deze in 2011 slechts in een klein aantal scholen zichtbaar is. Veel scholen zijn nog in de fase "laat 1000 bloemen bloeien".
3. De potentie voor schoolontwikkeling of innovatie door leermiddelenbeleid zit in het intensieve contact tussen docenten onderling en schoolleiding over de toepassingsmogelijkheden van bestaande en nieuwe leermiddelen. Helaas moet geconcludeerd worden dat ook in 2011 het nog zeker geen gemeengoed is dat docenten onderling en/of met de schoolleiding intensief wordt gesproken over de mogelijkheden van leermiddelen. Op een aantal scholen is in de startfase van het leermiddelenproject

een informatieve studiedag over het onderwerp georganiseerd. Maar weinig scholen voeren met regelmaat de discussie over (de mogelijkheden van) leermiddelen mede om draagvlak te realiseren (bv. Liemers College).

4. In het beleidsproces leidt schoolbreed leermiddelenbeleid tot concentratie op een aantal deelonderwerpen, bijvoorbeeld specifieke wensen ten aanzien van leermiddelen voor een bepaald vak, project of leergebied. In het onderzoek van 2011 blijkt dat er met name concentratie op een aantal deelprojecten is die vaak sectie- of vakgebonden zijn.
5. Het schoolbreed leermiddelenbeleid bevat een visie op diverse onderdelen zoals de massamaatwerkverhouding, koppeling leermateriaal aan soort leeractiviteit, de financiën. In 2009 werd geconcludeerd dat de uitwerking en toepassing hiervan in de schoolpraktijk voor veel scholen nog moeilijk is. Deze situatie is in 2011 niet veel anders. De kloof tussen beleid en (integrale) uitvoering daarvan is nog duidelijk aanwezig.
6. Voor het succesvol formuleren van een integraal leermiddelenbeleid is het nodig dat er binnen de school voldoende kennis is over de beschikbaarheid en het gebruik van (digitale) leermiddelen en het basiscurriculum. Zowel in 2009 als 2011 is deze kennis vanuit de docenten ruim aanwezig. De schoolleiding is op de hoogte van de toepassing van leermiddelen binnen de diverse vakken. Echter de behoefte om verder te gaan dan de fase van "laat 1000 bloemen bloeien" wordt nog niet waargenomen.

Uitgangspunten leermiddelen

Veel van de 33 scholen noemde in 2009 de volgende redenen om in te zetten op leermiddelenbeleid: meer maatwerk bieden voor de leerling, de behoefte aan een meer schooleigen curriculum, aan meer ICT, en de mogelijkheden van andere financieringsvormen. Uit het onderzoek van 2011 blijkt dat deze uitgangspunten nog steeds van toepassing zijn.

Knelpunten bij uitvoering leermiddelenbeleid

De situatie in 2009 voor wat betreft het managen van het leermiddelenbeleid vanuit de schoolleiding was dusdanig, dat de autonome keuzevrijheid van de docent voor leermiddelen aandacht behoeft. Ook de behoefte aan een extra ICT-impuls inclusief de daarbij behorende betere integratie ervan in het algemene schoolbeleid waren aandachtspunten vanuit de schoolleiding. Uit het onderzoek van 2011 blijkt dat aan deze punten aandacht is besteed en hierop ook beleid is geformuleerd.

In 2009 was voor sommige scholen wel duidelijk dat het voor hun docenten qua beschikbare tijd en expertise lastig zou zijn om leermiddelen te ontwikkelen of arrangeren. Andere scholen zagen die probleem niet en roosterden de docenten hiervoor dan ook uit. In 2011 blijkt het ontwikkelen van lesmateriaal voor veel docenten erg lastig. Het schooleigen maken van leermiddelen bestaat in de meeste gevallen uit het arrangeren van bestaande materialen.

Professionalisering

De behoefte aan technische en didactische scholing voor het gebruik van digitaal leermateriaal als ook voor het zelf ontwikkelen en arrangeren van lesmateriaal werd zowel in 2009 als 2011 gevoeld. Beide aspecten vereisen aandacht aangezien deze normaliter minder frequent in de taakuitvoering van de docent aan bod komen. Met name als leermiddelen die op maat gemaakt zijn door een docent ook door andere docenten (her-)gebruikt moeten kunnen worden.

Alle scholen waren in 2009 van plan hun docenten scholing te laten volgen op het gebied van ICT. In 2011 blijkt er nog steeds behoefte aan dergelijke scholing te bestaan. Onduidelijk is of dit aanvullende scholing betreft of dat de ("basis")scholing nog steeds niet is aangeboden.

Fase van invoering

In 2009 werd geconcludeerd dat de fase van bewustwording afgerond was, maar dat het nog wel even zou duren voordat leermiddelenbeleid werkelijk op de kaart zou staan. Als we dit vergelijken met de situatie in 2011 kan geconcludeerd worden dat, vanuit de schoolleiding geredeneerd, leermiddelenbeleid wel degelijk op de kaart staat, maar dat dit voor veel docenten nog niet het geval is.

Functies van leermiddelenbeleid

Zowel in 2009 als in 2011 blijkt dat bestaande leermiddelen vaak niet integraal te gebruiken zijn in de schooleigen situatie en dat veelal gekozen wordt voor een vorm van arrangeren. Reeds in 2009 werd geconcludeerd dat het ontwikkelen van lesmateriaal in theorie mooier lijkt dan dat het in de praktijk uit te voeren. In 2009 werd reeds aangegeven dat het arrangeren van lesmateriaal een bepaald specialisme benodigd en dat er zeker gevolgen zijn voor de taakbelasting. In 2011 heeft zich dit veelal vertaald naar de inzet van een beperkt aantal docenten, die op basis van een goed opgesteld plan of sollicitatie, ruimte en tijd krijgen om lesmateriaal te arrangeren.

Wikiwijs

De samenwerking met andere scholen, onder andere in de vorm van Wikiwijs en VO-content is in 2011 nog niet veel anders dan in 2009 het geval was. Veel scholen zijn afwachtend in het nemen van eigen initiatief een bijdrage hieraan te leveren en zijn vaak teleurgesteld in de materialen die op deze databanken kunnen vinden. Het gebruik ervan is dan ook zeker nog niet veelvuldig te noemen.

Vergelijking situatie 2011 eerste tranche scholen en situatie 2010 tweede tranche scholen

In 2010 hebben ruim 220 scholen een leermiddelenbeleidsplan opgesteld in het kader van het project van de VO-raad. Van deze tweede tranche scholen hebben 130 scholen een quickscan ingevuld waaruit de beginsituatie op deze scholen af te leiden is. Aan het einde van het project zijn 96 leermiddelenbeleidsplannen geanalyseerd op beleidskeuzes, aanpak en ontwikkelingskansen van scholen.

Hieronder worden de resultaten uit de quickscan 2010 vergeleken met de resultaten van het 2011 onderzoek. Belangrijk hierbij te onthouden is dat het niet dezelfde scholen betreft. De scholen in het 2010 onderzoek zijn de tweede tranche scholen die net hun leermiddelenbeleidsplan hadden opgesteld. De scholen uit het 2011 onderzoek zijn de eerste tranche scholen die in 2009 in samenwerking met de VO-raad hun leermiddelenbeleidsplan hebben opgesteld en ten tijde van het onderzoek in 2011 dus al twee jaar ervaring hadden.

Schoolbreed leermiddelenbeleid

Uit de quickscan naar de beginsituatie blijkt dat de relatie tussen het leermiddelenbeleid en de schoolvisie nog in ontwikkeling was bij de start. In deze startfase had 63% nog geen vertaling van de schoolvisie naar leermiddelenbeleid. Uit het onderzoek van 2011 blijkt dat op alle scholen die in 2009 gestart zijn twee jaar later wel sprake is van deze koppeling. Daarnaast bleek dat ook in 2010 al sprake was van een organisatie waarbij vaksecties aan de directie een voorstel konden doen over leermiddelen, waarna de schoolleiding op basis van beschikbare fondsen besloot. Uit het 2011 onderzoek blijkt dat dit ook op de scholen uit dat onderzoek zo georganiseerd is.

Fase van ontwikkeling

Uit het 2010 beginsituatie onderzoek bleek dat de meeste scholen nog in de eerste fase verkeerden van opstarten en oriëntatie. Zoals de verwachten waren de in 2009 gestarte scholen in 2011 bijna allemaal in een van de laatste ontwikkelingsfasen (voorbereiden invoering of invoering).

Voor wat betreft de ondersteuningsbehoefte is een verschuiving waar te nemen van het niveau van de schoolleiding en/of het bestuur (startsituatieonderzoek 2010) naar het niveau van de docenten en/of vaksecties (onderzoek 2011).

Naast het startsituatieonderzoek uit 2010 in de vorm van een quickscan is eveneens aan het einde van het projectjaar een analyse van de ontstane leermiddelenbeleidsplannen uitgevoerd. De overeenkomsten en verschillen met de situatie op de scholen uit het 2011 onderzoek worden hieronder gerapporteerd.

Uitgangspunten leermiddelen

De uitgangspunten die de scholen hanteren in de vormgeving van hun leermiddelenbeleid zijn hieronder in percentages weergegeven. In de eerste kolom is de situatie op de scholen uit de tweede tranche (2010) te zien, in de tweede kolom de situatie op de eerste tranche scholen, twee jaar na de start (2011). Meerdere antwoorden waren mogelijk.

Veelvoorkomende uitgangspunten leermiddelen	Tweede tranche scholen (2010)	Eerste tranche scholen (2011)
Digitaal	62,5	92,3
Flexibel	59,4	84,6
Variatie / diversiteit	56,3	69,2
Contextrijk	55,2	84,6
Zelfstandigheid	57,3	76,9
Leermiddelen zijn adaptief aan leerling / docent	52,1	69,2
Samenwerken	51,0	61,5
Vaardigheden	36,5	92,3
Aansluiting leefwereld leerling	36,5	76,9
Vakoverstijgend	34,4	46,2
Aansluiting bij voorkennis	29,2	53,8
Eigen verantwoordelijkheid	28,1	46,2
Keuzevrijheid	26,0	69,2
Kennisverwerving	10,4	53,8
Betaalbaar	10,4	84,6
Mogelijkheid tot echt toepassen in de praktijk	11,5	46,2
Moet reële / haalbare doelen hebben	7,3	38,5
Probleemoplossend leren	6,3	38,5
Projectgestuurd onderwijs	6,3	38,5
Internationalisering	2,1	53,8
Onbekend	2,1	0,0

Tabel 3: *Uitgangspunten leermiddelen (2010 en 2011)*

Over het algemeen is het opvallend dat in 2011 veel meer uitgangspunten van toepassing zijn op de scholen. Duidelijk komt naar voren dat digitalisering van leermiddelen, contextrijkheid, vaardigheden, aansluiting bij leefwereld van de leerling, aansluiting bij de voorkennis, keuzevrijheid, kennisverwerving, mogelijkheid tot echt toepassen in de praktijk, internationalisering en met name ook betaalbaarheid veel frequenter genoemde uitgangspunten zijn in 2011. Er vindt een zichtbare verschuiving plaats richting meer digitalisering van leermiddelen, meer maatwerk door leermiddelen en meer betekenisvol leren door leermiddelen. Ook werd in 2010 nog geconcludeerd dat de uitgangspunten die betrekking hebben op kennis en leerdoelen (kennisverwerving en mogelijkheid tot echt toepassen in de praktijk) relatief laag scoren. In 2011, dus twee jaar na de start, blijkt dat op de eerste tranche scholen niet het geval te zijn en zijn ook dit belangrijke uitgangspunten.

Samenstelling leermaterialenmix

Zowel in het onderzoek van 2010 als in het onderzoek van 2011 is de scholen gevraagd naar hun beeld van de gewenste ontwikkelingen in de samenstelling van de leermaterialenmix. In onderstaande tabel zijn de resultaten zichtbaar.

Leermaterialenmix	Tweede tranche scholen (2010)	Eerste tranche scholen (2011)
Commercieel leermateriaal	45,8	100,0
Open leermiddelen	39,6	61,5
Eigen materiaal van de docent	34,4	84,6
Materiaal van de school	29,2	46,2
Onbekend	54,2	0,0

Tabel 4: Samenstelling leermaterialenmix (2010 en 2011)

Uit bovenstaande tabel is duidelijk te lezen dat na het opstellen van het leermiddelenbeleidsplan nog niet volledig duidelijk is hoe de samenstelling van de leermaterialenmix er uit zal zien. Dit blijkt uit het hoge percentage onder de categorie onbekend. Scholen met twee jaar ervaring (onderzoek 2011) geven aan dat voornamelijk commercieel lesmateriaal en eigen materiaal van de docent ingezet wordt.

Voor wat betreft het op de agenda hebben staan van eigen leermethoden zijn de scholen na twee jaar wat terughoudender geworden. Gaf slechts 4% in 2010 nog aan dit niet te doen, in 2011 was dit 15,4%. Ook het volmondige *Ja* uit 2010 is na twee jaar ervaring voor een aanzienlijk deel omgezet in een *Gedeeltelijk*. Uit het 2011 onderzoek is duidelijk geworden dat aan het ontwikkelen van lesmaterialen door docenten behoorlijk wat haken en ogen zitten.

Professionalisering

De scholen is zowel in 2010 als 2011 gevraagd naar de domeinen waarop professionalisering moet plaatsvinden naar aanleiding van het leermiddelenbeleid. In de onderstaande tabel zijn de verschillen in percentages zichtbaar.

Domeinen van professionalisering	Tweede tranche scholen (2010)	Eerste tranche scholen (2011)
ICT-vaardigheden	92,7	83,3
Curriculum- en leermateriaalontwikkeling	65,6	66,7
Pedagogische / didactische professionalisering	55,2	58,3
Verschillende leerstijlen	51,0	58,3
Aandacht voor zorgleerlingen / leerlingendossiers	11,5	25,0
Aandacht voor hoogbegaafde leerlingen	4,2	16,7
Onbekend	2,1	0,0

Tabel 5: Domeinen van professionalisering (2010 en 2011)

De verschillen tussen de tweede tranche scholen (2010) en eerste tranche scholen met twee jaar ervaring (2011) zijn gering. Het percentage op het domein ICT-vaardigheden is iets lager, terwijl de percentages op het vlak van aandacht voor leerlingen met een zorgbehoefte of hoogbegaafdheid iets hoger liggen in 2011. Als verder ingezoomd wordt op de ondersteuningsbehoefte bij ICT-vaardigheden blijkt in 2011 een iets grotere behoefte te bestaan aan ondersteuning in het werken met de laptop en een duidelijk hogere behoefte aan scholing op het vlak van vinden en selecteren van geschikt (digitaal) leermateriaal. De methoden van professionalisering zijn in tegenstelling tot en in vergelijking met de verwachtingen van de tweede tranche scholen in 2010 op de eerste tranche scholen na twee jaar (2011) veel meer van het type experimenteren, olievlekprincipe, good practices en bezoek aan collega-scholen.

Financiering

Opvallend is dat de scholen in 2011 in vergelijking tot het 2010 onderzoek een duidelijk minder groot percentage van het leermiddelenbudget besteden aan ICT (inclusief licenties) besteden. In 2010 dachten de in dat onderzoek betrokken scholen nog dat de verhouding in kosten tussen folio en ICT nog vergelijkbaar zou zijn. In 2011 blijkt dat ruim drie keer zoveel budget richting folio materiaal gaat als naar ICT.

De meeste scholen uit het 2010 project hadden nog geen beeld over mogelijke besparingen door het leermiddelenbeleid. Voor zover ze die wel hadden waren er meer scholen die verwachtten dat het een besparing zou zijn, dan dat het dit niet zou zijn. Op basis van ervaring concluderen de scholen uit het 2011 onderzoek juist het tegenovergestelde. Ook had met in 2010 met name de verwachting dat extra kosten hoofdzakelijk op het vlak van aanschaf van middelen (bijvoorbeeld digiborden) en, in mindere mate, op het vlak van licentiekosten, zouden liggen. In 2011 blijkt, op basis van ervaring, dat het zelf ontwikkelen en arrangeren van nieuwe methoden en professionalisering niet te onderschatten extra kosten met zich meebrengen.

Implementatie

Voor wat betreft veranderingen in besluitvorming werd in 2010 nog maar een zeer beperkte rol voor de sturende rol van directie verwacht. In 2011 blijkt dit juist een van de meest belangrijke factoren te zijn.

Teneinde draagvlak te creëren blijven extra scholing voor docenten en meer uitwisselmomenten frequent ingezette activiteiten. In vergelijking met de verwachtingen uit het 2010 onderzoek zijn in 2011 met name het opstellen van een expertgroep binnen secties, het testen van leermiddelen in praktijksituaties en bezoek aan collega-scholen veel meer benutte activiteiten.

De scholen is gevraagd welke projecten ze (denken te) gaan uitvoeren in het kader van het leermiddelenbeleidsplan. Hieronder staan de antwoorden in percentages weergegeven.

Projecten in het kader van het leermiddelenbeleidsplan	Tweede tranche scholen (2010)	Eerste tranche scholen (2011)
Van folio naar digitaal materiaal	76,0	58,3
Device per leerling	37,5	25,0
Continue verbetering ICT	35,0	75,0
Digitale toetsenbank	11,5	25,0
(Ander) extern boekenfonds	4,2	25,0
Internationalisering	4,2	33,3
Maatschappelijke stage	3,1	58,3
Technasium	2,1	25,0
Geen	2,1	0,0
Onbekend	12,5	0,0

Tabel 6: Projecten in het kader van het leermiddelenbeleidsplan (2010 en 2011)

Duidelijk is dat met name de continue verbetering van ICT veel duidelijker naar voren komt na twee jaar ervaring.

Voor wat betrokken kan geconcludeerd worden dat, na twee jaar uitvoering te hebben gegeven aan het leermiddelenbeleidsplan, er een toename is (in percentages) in het aantal betrokken docenten (nu 100%) en schoolleiding bij de bovengenoemde projecten. Het percentage leerlingen is daarentegen in 2011 wat lager dan de scholen die in 2010 bevestigd werden verwachtten.

Monitoring en evaluatie

Opvallend is dat een veel groter deel van de scholen uit het 2011 onderzoek een vorm van monitoring niet in hun leermiddelenbeleidsplan hebben opgenomen dan de scholen uit het 2010 onderzoek (33,3% t.o.v. 6%). Ook is er een duidelijk verschil in de mate waarin concrete vormen van monitoring zijn opgenomen, namelijk 63% in 2010 in vergelijking met 25% in 2011. Wel blijkt dat in 2011 het leermiddelenbeleid veel vaker cyclisch wordt uitgevoerd en dan met name impliciet (66,7% ten opzichte van 13% in 2010).

De evaluatie van het gebruik van leermiddelen is in de onderstaande tabel weergegeven (in percentages).

Evaluatie gebruik leermiddelen	Tweede tranche scholen (2010)	Eerste tranche scholen (2011)
Ja, concreet	21,0	33,3
Ja, niet concreet	27,0	50,0
Nee	49,0	8,3
Onbekend	3,0	8,3

Tabel 7: Evaluatie gebruik leermiddelen (2010 en 2011)

Duidelijk is dat het evalueren van het gebruik van leermiddelen meer en meer geëvalueerd wordt, hoewel veelal op een niet concrete wijze. De meest gehanteerde methode hiervoor is en blijft een tevredenheidsmeting onder docenten.

7. Conclusies, aanbevelingen en handreikingen voor scholen

Het nadenken over leermiddelenbeleid en het opstellen van een plan hierover was voor veel scholen een aanleiding om de inzet van leermiddelen meer flexibel en schooleigen te maken en meer digitale leermiddelen in te zetten. In de praktijk blijken hier nog wel wat bergen verzet te moeten worden en is nog lang geen sprake van een integrale inzet.

In dit onderzoek stonden de volgende onderzoeksvragen centraal.

- Wat is de stand van zaken op het gebied van leermiddelen(beleid) op de eerste tranche scholen uit 2009?
- Verloopt de uitvoering van het leermiddelenbeleid zoals gepland, of zijn er aanpassingen verricht?
- Hoe zien deze eventuele aanpassingen er uit en waarom zijn zij doorgevoerd?
- Hoe verhoudt de uitvoering van het leermiddelenbeleid op de eerste tranche scholen zich in verhouding tot het leermiddelenbeleid op de tweede tranche scholen?

Het algemene beeld dat de informatie uit de verdiepingsinterviews naar voren brengt is amper te benoemen. Natuurlijk zijn er overeenkomsten maar de verschillen zijn veruit in de meerderheid.

Leermiddelenbeleid "drijft" voornamelijk op de kracht van het individu, ongeacht de functie.

Na twee jaar zijn de meeste scholen bezig met de uitvoering van het leermiddelenbeleid en blijkt op het merendeel van de scholen een integrale aanpak van het leermiddelenbeleid mogelijk, gekoppeld aan de visie op leren. Echter in de praktijk blijkt deze integrale aanpak in veel gevallen nog niet vertaald is naar projecten of initiatieven over de volle breedte van de school. Aandacht voor leermiddelen is veelal nog team, sectie of zelfs docent afhankelijk. Leermiddelenbeleid "drijft" voornamelijk op de kracht van het individu. De schoolleiding honoreert initiatieven op basis van de mate waarin het past binnen het integrale beleid en de visie op leren. Helaas wordt dit beleid en/of visie in een aantal gevallen onvoldoende gedeeld met de docenten wat leidt tot opmerkingen over het niet beschikken over een gezamenlijke visie op (digitale) leermiddelen. Dit kan wel verklaren waarom de ondersteuningsbehoefte in de loop van de tijd verschuift van het niveau van de schoolleiding naar het niveau van de docent. Of de schoolleiding een integrale uitvoering nalaat omdat de materiedeskundigheid bij docenten zou ontbreken is niet duidelijk. In ieder geval zou veel intensiever het gesprek moeten worden gevoerd over de relatie tussen de visie op leren en de mogelijkheden van leermiddelen hierin. Resultaat hiervan zou een meer (school)brede en eventueel bestaand curriculum vervangende inzet van leermiddelen kunnen zijn, waarbij de fase van diverse deel-initiatieven (vanuit teams, secties, vakken of docenten) afgesloten zou kunnen worden. De benodigde expertise hiervoor is op de scholen aanwezig (op het zelf ontwikkelen van nieuwe lesmaterialen na), maar de vraag is of de behoefte hieraan al voldoende wordt gevoeld.

Het creëren van draagvlak op de geïnterviewde scholen volgt de cultuur van de school. Zo prachtige flyers gebruikt, presentatie/scholingsbijeenkomsten voor individuen en vakgroepen georganiseerd, en zijn er faciliteiten beschikbaar voor arrangeurs en ontwikkelaars. Ook op dit vlak lijkt het initiatief van de enthousiaste kartrekkers de brandstof van de implementatie. Vrijwel alle scholen herkennen de opmerking dat leermiddelenbeleid haast organisch lijkt te ontstaan. Inhoudelijk blijft de scholingsbehoefte over tijd min of meer gelijk.

Uit het onderzoek is gebleken dat tweederde van de onderzochte scholen op z'n hoogst neutraal staat tegenover de uitvoering van het plan.

Leermiddelenbeleid kan zorgdragen voor nieuwe soorten leerresultaten, nieuwe leerprocessen en nieuwe onderwijsvormen. Maatwerk voor leerlingen en digitalisering (ICT) zijn hierin kernbegrippen. De vergelijkende studies hebben laten zien dat naarmate een school langer bezig is met leermiddelenbeleid, deze uitgangspunten meer en meer aandacht krijgen. Maatwerk voor leerlingen als gevolg van het

leermiddelenbeleid is op scholen nog maar mondjesmaat zichtbaar. De grotere rol die ICT hierin gaat spelen is voor alle scholen helder en is dan ook een steeds groter onderdeel van het schoolbeleid. Op alle scholen is een verdere digitalisering van het curriculum te zien. De andere financieringsstructuur voor leermateriaal biedt hierin kansen. Door aandacht voor (digitale) leermiddelen en inzet ervan zullen docentrollen veranderen, wat consequenties heeft voor de competentieontwikkeling van docenten, onder andere op het vlak van ICT. Met name het arrangeren en zeker het zelf ontwikkelen van (digitaal) lesmateriaal is voor veel docenten nog een lastige taak. Op dit moment wordt (digitaal) lesmateriaal voornamelijk gezocht en met steeds meer regelmaat ingezet. Deze inzet heeft allerlei positieve effecten en draagt bij aan meer maatwerk en meer variatie, maar nog niet aan hogere leerprestaties. Het zou kunnen dat de inzet van meer op situatie-specifiek lesmateriaal (via arrangeren en/of ontwikkelen) ook tot hogere leerresultaten leidt. Dit is echter nog een behoorlijke stap voor de meeste docenten. Docenten moeten in bijna alle gevallen nog leren hoe (digitaal) leermateriaal te vinden, te selecteren en te beoordelen. Gevolg hiervan is dat naarmate een school langer bezig is met leermiddelenbeleid men zich meer en meer gaat realiseren dat het vooralsnog ook blijven inzetten van commercieel lesmateriaal nodig is en de aandacht voor schooleigen leermiddelen wat verkleind.

Monitoring en evaluatie van de inzet van leermiddelen vindt wel plaats, maar in de meeste gevallen nog niet systematisch. Uit het vergelijkende onderzoek lijkt zelfs dat de monitoring en evaluatie van het leermiddelenbeleid steeds minder systematisch aangepakt wordt na verloop van tijd.

Geraadpleegde literatuur

- Kennisnet (2009a). Vier in balans monitor 2009: ICT in het onderwijs: de stand van zaken. www.kennisnet.nl/cpb/onderzoek/docs/4IB2009_NL_def.pdf.
- Kennisnet (2009b). *Eerst onderwijsvisie, dan techniek*. Kennisnet Onderzoeksreeks: ICT in het onderwijs.
- Kennisnet (2010). *Opbrengsten van Leren met meer effect*. Kennisnet Onderzoeksreeks: ICT in het onderwijs.
- MesoConsult (2010a). VO-content: sterk door samenwerking. *Onderwijsvernieuwing*, 16.
- MesoConsult (2010b). Gebruik van digitaal leermateriaal. *Onderwijsvernieuwing*, 15.
- Ministerie van OCW (2010). *Onderwijs kan zoveel slimmer: Aanzet tot een dialoog*. Den Haag: OCW Directie Kennis.
- Moonen, J., & Moonen, B. (2009). Ken de vraag: op weg naar een betere aansluiting van vraag en aanbod (pp. 72-77). *Hier heb ik niets aan*. Den Haag: Stichting Kennisnet.
- Onderwijsraad (2009). *Stand van educatief Nederland 2009*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Onderwijsraad (2010). *Naar doelmatiger onderwijs*. Den Haag: Onderwijsraad.
- SLO (2008). *Leermiddelen monitor 2008-2009*. www.slo.nl/downloads_2008_Leermiddelenmonitor2008-2009.pdf.
- SLO (2011). *Leermiddelen monitor 2010-2011*. www.slo.nl/downloads/2011/_3beermiddelenmonitor-10-11.pdf/
- VO-raad (2010a). De kwestie nr 1: Leermiddelenbeleid. Utrecht: VO-raad.
- VO-raad (2010b). De kwestie nr 2: VO-content. Utrecht: VO-raad.
- VO-raad (2010c). *Eindrapport Programma leermiddelenbeleid*. www.vo-raad.nl/publicaties/brochures/eindrapport-programma-leerm-beleid
- VO-raad (2011a). De kwestie nr 4: Leermiddelenbeleid voor iedere school. Utrecht: VO-raad.
- VO-raad (2011b). De kwestie nr 5: Innovatieplatform-VO nader onderzocht. Utrecht: VO-raad.

Bijlage 1: Online vragenlijst

- 1 Wilt u deze vragenlijst anoniem invullen?
- 2 Wat is uw functie?
- 3 Aan welke onderwijssoorten wordt op uw schoollocatie les gegeven?
- 4 Wanneer heeft u voor het eerst een leermiddelenbeleidsplan opgesteld?
- 5 Heeft u uw leermiddelenbeleidsplan al eens ge-update?
- 6 In welk jaar verwacht u de uitvoering van uw leermiddelenbeleidsplan gerealiseerd te hebben?
- 7 Geef u aub antwoord op onderstaande vragen.
 - Heeft de school haar visie op leren en onderwijzen vertaald naar leermiddelengebruik?
 - Is het ICT-plan afgestemd op de gekozen leermiddelen?
 - Maakt de organisatie van de school een schoolbreed leermiddelenbeleid mogelijk?
 - Heeft de school een financieel beleid voor de aanschaf en ontwikkeling van leermiddelen?
- 8 In welke fase van ontwikkeling t.a.v. leermiddelenbeleid is de school?
- 9 Op welk niveau heeft u behoefte aan ondersteuning bij het leermiddelenbeleid?
- 10 Welke knelpunten / belemmerende factoren bent u in uw schoollocatie tegengekomen bij de ontwikkeling en/of uitvoering van het leermiddelenbeleidsplan?
- 11 Welke functies vervult het leermiddelenbeleid op uw school?
- 12 Aan welke uitgangspunten moeten leermiddelen (gaan) voldoen?
- 13 Belangrijke beleidsvoornemens ten aanzien van leermiddelen die hieruit naar voren komen zijn:
- 14 In welke mate wordt door docenten op uw locatie gewerkt met digitale leermaterialen?
- 15 Welke van onderstaande uitspraken zijn op uw school van toepassing?
 - Docenten maken regelmatig gebruik van digitale leermaterialen in hun les
 - Docenten gaan zelf regelmatig actief op zoek naar digitale leermaterialen voor hun lessen
 - Docenten bewerken en passen digitale leermaterialen regelmatig aan voor eigen gebruik
 - Docenten maken regelmatig zelf digitale leermaterialen voor hun lessen
- 16 Bent u op de hoogte van de leermiddelendatabank Wikiwijs
- 17 Kunt u aangeven in hoeverre Wikiwijs in uw schoollocatie door docenten wordt gebruikt?
- 18 Hoe worden op uw locatie de volgende aspecten van de digitale leermaterialen op Wikiwijs gemiddeld genomen gewaardeerd door de gebruikers?
- 19 Hoe belangrijk zijn onderstaande factoren om het gebruik van digitale leermaterialen van Wikiwijs door docenten op uw schoollocatie te bevorderen?
- 20 In hoeverre zijn er al (voorzichtig) effecten merkbaar van de inzet van digitale leermiddelen (zoals die nu te vinden zijn op wikiwijs) op uw schoollocatie?
- 21 Wat is de herkomst van de leermiddelen die u op school gebruikt (of denkt te gaan gebruiken)?
- 22 Onderstaande twee vragen hebben betrekking op het eventueel zelf ontwikkelen van leermiddelen vanuit een bepaald didactisch concept.
 - Staat het ontwikkelen van eigen leermethoden op de leermiddelenagenda?
 - Heeft de school een didactisch concept voor het gebruik van ICT- toepassingen beschreven?
- 23 Op welke domeinen is een professionaliseringsbehoefte ontstaan naar aanleiding van het leermiddelenbeleid?
- 24 In hoeverre zijn er al (voorzichtig) effecten merkbaar van het professionaliseringsplan op uw schoollocatie?
- 25 Is de ontstane professionaliseringsbehoefte opgenomen in de persoonlijke plannen van de individuele medewerkers?
- 26 Welke ICT-vaardigheden moeten docenten nog ontwikkelen?
- 27 Hoe is de professionalisering van docenten georganiseerd?
- 28 Op welk niveau is de professionalisering georganiseerd?
- 29 Kunt u een indicatie geven (in percentages) van de verdeling van de kosten van het leermiddelenbeleid op uw school?
- 30 Verwacht of merkt u dat leermiddelenbeleid u geld bespaard?
- 31 Indien er sprake is van besparingen, op welk vlak liggen deze dan?
- 32 Verwacht of merkt u dat leermiddelenbeleid u geld kost?
- 33 Indien er sprake is van extra kosten, op welk vlak liggen deze dan?
- 34 Wat zijn de belangrijkste veranderingen in besluitvorming met betrekking tot aanschaf leermiddelen?
- 35 Wat onderneemt uw school aan activiteiten om draagvlak te creëren?
- 36 In welke activiteiten is of wordt voorzien bij de invoering van het leermiddelenbeleid op uw schoollocatie?
- 37 Welke projecten voert uw school uit in het kader van het leermiddelenbeleidsplan?
- 38 Wie zijn de betrokkenen bij deze projecten?
- 39 Heeft u monitoring in uw leermiddelenbeleid opgenomen?
- 40 Wordt het leermiddelenbeleid cyclisch uitgevoerd?
- 41 Wordt het gebruik van leermiddelen geëvalueerd?
- 42 Via welke instrumenten wordt het gebruik van leermiddelen geëvalueerd?
- 43 Als u terugkijkt, hoe tevreden bent u dan over het ontwikkelingsproces, de kwaliteit en de uitvoering van het leermiddelenbeleidsplan tot dusverre op uw schoollocatie?
- 44 In hoeverre zijn de onderstaande beleidsonderdelen gepland of afgerond?

Bijlage 2: Interviewleidraad

Algemeen		
1	<p>Wat is uw functie?</p> <p>Aan welke onderwijssoorten wordt op uw schoollocatie les gegeven?</p>	<p>Vanuit welk perspectief hebt u deze vragenlijst ingevuld?</p> <p>Had u één concreet voorbeeld voor ogen bij het invullen?</p> <p>Is het een bewuste keuze dat u portefeuillehouder bent voor het leermiddelenbeleid (eigenaarschap) Zet u het leermiddelenbeleid in voor alle onderwijstypen?</p> <p>Wat is de motivatie voor de keuze?</p>
Status leermiddelenbeleidsplan		
3	<p>Wanneer heeft u voor het eerst een leermiddelenbeleidsplan opgesteld?</p>	<p>Wat was de concrete aanleiding?</p> <p>Hoe bent u tot het besluit gekomen een leermiddelenbeleidsplan op te stellen?</p>
4	<p>Heeft u uw leermiddelenbeleidsplan al eens geupdate?</p>	<p>Hoe ging dat up-daten in z'n werk?</p> <p>Wie waren erbij betrokken?</p> <p>Hoe is gecommuniceerd naar de medewerkers?</p>
5	<p>In welk jaar verwacht u de uitvoering van uw leermiddelenbeleidsplan gerealiseerd te hebben?</p>	<p>Gaat u deze doelstelling ook bereiken?</p>
Afstemming leermiddelenbeleid		
6	<p>Geef u aub antwoord op onderstaande vragen.</p>	<p>Kunt u aangeven hoe bovenstaande praktisch gehanteerd wordt?</p> <p>Als ik een willekeurige docent vraag naar het leermiddelenbeleid, hoe zou hij/zij deze vragen dan beantwoorden?</p>
7	<p>In welke fase van ontwikkeling t.a.v. leermiddelenbeleid is de school?</p>	<p>Klopt deze fase met het tijdpad dat u voor ogen had?</p> <p>Weten de medewerkers in welke fase het leermiddelenbeleid zit?</p>

Ondersteuning leermiddelenbeleid

- | | | |
|---|---|---|
| 8 | Op welk niveau heeft u behoefte aan ondersteuning bij het leermiddelenbeleid? | Heeft u een uitgesproken begeleidingsvraag of signalen die op een dergelijke vraag kunnen wijzen? |
| 9 | Welke knelpunten / belemmerende factoren bent u in uw schoollocatie tegengekomen bij de ontwikkeling en/of uitvoering van het leermiddelenbeleidsplan?) | Wat heeft u ondernomen om deze belemmeringen uit de wereld te helpen? |

Functie leermiddelenbeleid

- | | | |
|----|---|--|
| 10 | Welke functies vervult het leermiddelenbeleid op uw school? | Wat was er eerst?: <ul style="list-style-type: none"> • de behoefte aan verandering op grond van didactische uitgangspunten? • de behoefte aan verandering op grond van beschikbare financiële middelen? |
|----|---|--|

Visie op leermiddelen

- | | | |
|----|---|---|
| 11 | Aan welke uitgangspunten moeten leermiddelen (gaan) voldoen? | Hoe gaat u toetsen of de gekozen leermiddelen voldoen aan de gewenste eisen?
Wie gaat dit toetsen? |
| 12 | Belangrijke beleidsvoornemens ten aanzien van leermiddelen die hieruit naar voren komen zijn: | Wat voegt “digitale leermiddelen” toe aan antwoord 3,4,5,6? |

Leermaterialenmix

- | | | |
|----|---|--|
| 13 | In welke mate wordt door docenten op uw locatie gewerkt met digitale leermaterialen? | Op basis van welke gegevens is dit op te maken? |
| 14 | Welke van onderstaande uitspraken zijn op uw school van toepassing? | Onderschrijven leerlingen de gekozen items? |
| 15 | Bent u op de hoogte van de leermiddelendatabank Wikiwijs en wilt u hier aanvullende vragen over beantwoorden? | Op welke wijze bent u op de hoogte van Wikiwijs? |

Gebruik Wikiwijs

- 16 Kunt u aangeven in hoeverre Wikiwijs in uw schoollocatie door docenten wordt gebruikt?
- 17 Hoe worden op uw locatie de volgende aspecten van de digitale leermaterialen op Wikiwijs gemiddeld genomen gewaardeerd door de gebruikers?
- 18 Hoe belangrijk zijn onderstaande factoren om het gebruik van digitale leermaterialen van Wikiwijs door docenten op uw schoollocatie te bevorderen?
- 19 In hoeverre zijn er al (voorzichtig) effecten merkbaar van de inzet van digitale leermiddelen (zoals die nu te vinden zijn op Wikiwijs) op uw schoollocatie?

Herkomst leermiddelen

- | | | |
|----|--|--|
| 20 | Wat is de herkomst van de leermiddelen die u op school gebruikt (of denkt te gaan gebruiken)? | Wie is de redacteur/eindredacteur die de variatie van het totaal bewaakt?
Wordt deze variatie verwerkt in het lesrooster? |
| 21 | Onderstaande twee vragen hebben betrekking op het eventueel zelf ontwikkelen van leermiddelen vanuit een bepaald didactisch concept. | En hoe ziet die leermiddelenagenda eruit?
Als integraal onderdeel van het didactisch concept of als aparte paragraaf? |

Professionalisering

- | | | |
|----|--|---|
| 22 | Op welke domeinen is een professionaliseringsbehoefte ontstaan naar aanleiding van het leermiddelenbeleid? | Wordt deze professionaliseringsbehoefte ook erkend?
Zijn er middelen beschikbaar voor de bekostiging van deze behoeften?
Zet u de 160 uur professionalisering in voor dit doel? |
| 23 | In hoeverre zijn er al (voorzichtig) effecten merkbaar van het professionaliseringsplan op uw schoollocatie? | Wie merken deze effecten? |
| 24 | Is de ontstane professionaliseringsbehoefte opgenomen in de persoonlijke plannen van de individuele medewerkers? | In welke vorm? Integraal of paragraaf? |
| 25 | Welke ICT-vaardigheden moeten docenten nog ontwikkelen? | Bent u verrast door de benodigde ontwikkeling? |
| 26 | Hoe is de professionalisering van docenten georganiseerd? | Op basis waarvan bent u tot deze keuze gekomen? |
| 27 | Op welk niveau is de professionalisering georganiseerd? | Maakt u gebruik van de verschillende niveaus in aanbidding? |

Kosten leermiddelenbeleid

- | | | |
|----|---|---|
| 28 | Kunt u een indicatie geven (in percentages) van de verdeling van de kosten van het leermiddelenbeleid op uw school? | Wie heeft deze informatie beschikbaar gemaakt? |
| 29 | Verwacht of merkt u dat leermiddelenbeleid u geld bespaard? | Motivatie? |
| 30 | Verwacht of merkt u dat leermiddelenbeleid u geld kost? | Motivatie? |
| 31 | Indien er sprake is van extra kosten, op welk vlak liggen deze dan? | Heeft u inzicht in de extra kosten?
Heeft u budget voor deze extra kosten? |

Implementatie van leermiddelenbeleid

- | | | |
|----|---|---|
| 32 | Wat zijn de belangrijkste veranderingen in besluitvorming met betrekking tot aanschaf leermiddelen? | Wie is eigenaar van de verschillende onderdelen?
Wie is hierin beslissingsbevoegd? |
|----|---|---|

Draagvlak en activiteiten

- | | | |
|----|---|--|
| 33 | Wat onderneemt uw school aan activiteiten om draagvlak te creëren? | Heeft u de indruk dat het creëren van draagvlak z'n vruchten af werpt?
Waaraan kun je dat merken? |
| 34 | In welke activiteiten is of wordt voorzien bij de invoering van het leermiddelenbeleid op uw schoollocatie? | Toelichting vragen |

Projecten

- | | | |
|----|---|---|
| 35 | Welke projecten voert uw school uit in het kader van het leermiddelenbeleidsplan? | Bespreken antwoorden |
| 36 | Wie zijn de betrokkenen bij deze projecten? | Weten de diverse geledingen ook wat hun onderlinge afhankelijkheid is?
Wie bewaakt deze afhankelijkheid? |

Monitoring en evaluatie

- | | | |
|----|---|---|
| 37 | Heeft u monitoring in uw leermiddelenbeleid opgenomen? | Wie voert de monitoring en/of evaluatie uit?
Wat wordt er met deze data gedaan? |
| 38 | Wordt het leermiddelenbeleid cyclisch uitgevoerd? | Op welke wijze? |
| 39 | Wordt het gebruik van leermiddelen geëvalueerd? | |
| 40 | Via welke instrumenten wordt het gebruik van leermiddelen geëvalueerd? | |
| 41 | Als u terugkijkt, hoe tevreden bent u dan over het ontwikkelingsproces, de kwaliteit en de uitvoering van het leermiddelenbeleidsplan tot dusverre op uw schoollocatie? | Hoe tevreden over: <ul style="list-style-type: none">• uw eigen rol• de rol van de medewerkers |
| 42 | In hoeverre zijn de onderstaande beleidsonderdelen gepland of afgerond? | Heeft u er vertrouwen in het leermiddelenbeleidsplan succesvol af te ronden en cyclisch te bewaken?? |